

KULTURSTIGAR

BARKARBY - SKÄLBY

KULTURSTIGAR

BARKARBY - SKÄLBY

Kulturstig - en kul tur på stigar och vägar där du får tillfälle att lite närmare lära känna Järfällas intressanta historia, knuten till de platser du passerar. Runstenar, historiska platser, slott gårdar, torp, husgrunder, känt och okänt, stort och smått möter dig under cykelturen eller promenaden.

*Ett särskilt tack till Lars Gustafsson j:r
för värdefull hjälp och uppmuntran!*

© 1996

Järfälla kultur och Birgitta Johansson

Text och teckningar
Birgitta Johansson

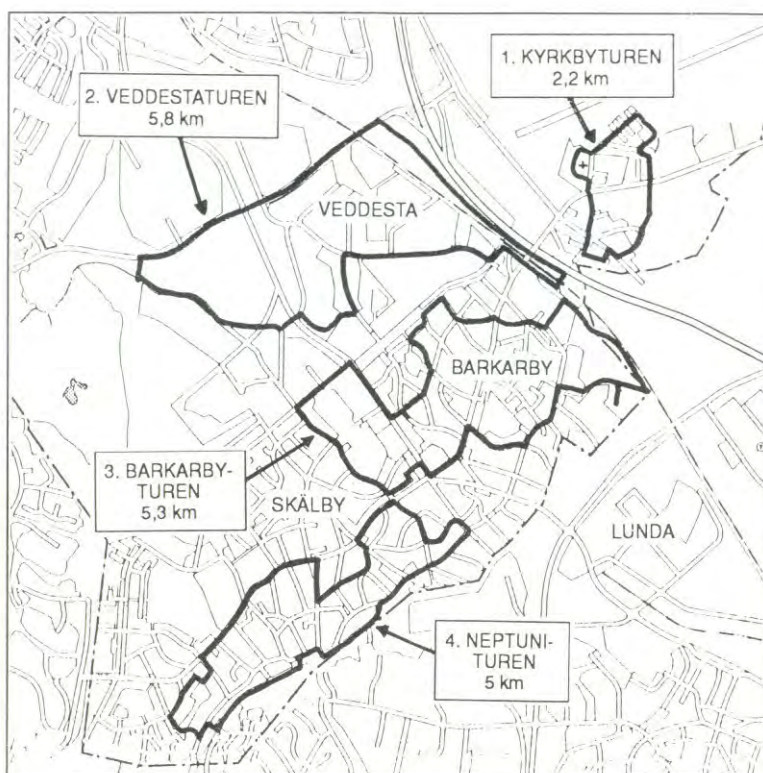
Layout
Birgitta Johansson

Tryckt på
Jakobsbergs tryckeri 1996

Första upplagan
1

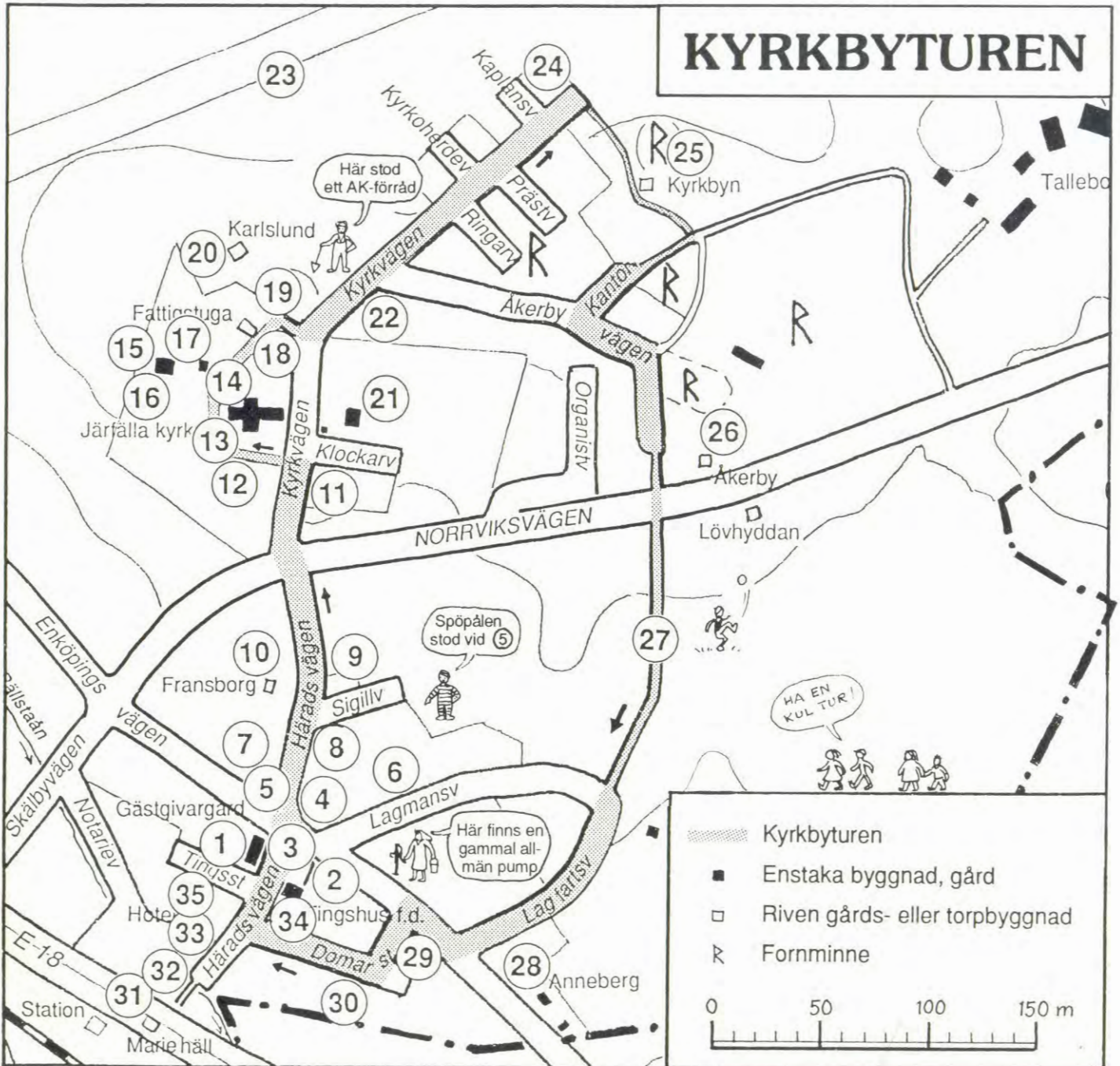
ISBN 91-630-4270-3

Kyrkbyturen	s	4 - 15
Veddestaturen	s	16 - 23
Barkarbyturen	s	24 - 29
Neptunituren	s	30 - 35
Litteratur	s	36

KYRKBYTUREN

KYRKBYTUREN

2,2 km

Även om Kyrkbyturen rör sig i kommunens utkanter så befinner den sig i dess andliga centrum i trakten kring kyrkan och Kyrkbyn, den ursprungliga Järfälla gård som givit kommunen dess namn. Viktiga färdvägar, som korsade varandra, har också framskapat en månghundraårig tradition av gästgiveriverksamhet och resandeservice.

1 Gästgivargården

Barkarby nämns första gången 1538. Det var en av de mindre gårdarna i socknen, troligen utbruten ur Järfälla gård (dvs gården Kyrkbyn). Större betydelse fick Barkarby 1671 då friherrinnan Brita Cruus fick tillstånd att starta gästgiveri och skjutshåll. Gästgiveriet skulle härbärgera resande och hålla med hästar - något som kunde vara nog så besvärligt eftersom bönderna var ovilliga att släppa till sina hästar.

Tio år efter starten fanns där krögarens hus, en byggnad med två kamrar för resande, ett stall för 12-14 hästar samt en källare. Krögaren hette Hans Tanto, vars släkt för övrigt givit namn åt Tantolunden på Söder.

Den 19 juni 1743 länsades gästgivargårdens förråd. Det var 4 500 dalkarlar som skulle in till Stockholm och protes-

tera mot valet av Adolf Fredrik till svensk tronföljare (den Stora Daldansen) - en rätt misslyckad aktion förresten.

Enligt folktraditionen planlades här mordet på Gustav III 1792. Det är väl inte helt otroligt att Ingemund Lillicstråle på Säby, vilken senare förhöordes om sin kännedom om mordplanerna, kan ha diskuterat dem här med sina vänner i väntan på hästar.

Barkarby hade inte det bästa rykte konstaterade bl a Carl Jonas Love Almqvist - och Esaias Tegnér, som besökte Barkarby på 1830-talet, skrev i ett brev: "Såframt jag icke blir ihjelsupen på Barkarby Krog eller får någon annan ond bråd död, så kommer jag åter Måndagsförmiddag ..."

1835-61 hette krögaren Carl Wahlström. Han köpte både Kyrkbyn (1854) och Barkarby (1858). Under hans tid valdade gästgivargården runt i pressen. Dagligt Allehanda tyckte nämligen att det i bondeståndet gått till "ungefärligen så, som i Barkarby hållstuga". Både gästgivarfolket och bondeståndet blev förolämpade och Aftonbladet meddelade skadeglatt att det ryktades att krögaren funderade på att stämna Dagligt Allehanda. Men det hela rann ut i sanden.

Barkarby köptes 1901 av hovrättsnotarie Birger Svenonius, som lät stycka upp marken till villatomter. Gästgiveri-

verksamheten avvecklades och där blev enbart skjutsstation. Kafé och matservering fanns dock kvar - likaså resanderum.

År 1912 var Olympiska spelens ryttartävlingar förlagda nära Barkarby. I gästgivargården fanns servering för både tävlande och allmänhet. Också olympiadhästarna utfodrades från gästgivargården.

Under åren 1671-1768 byggdes huset på i fem etapper. Äldsta delen är den som ligger närmast Tingshuset. I husets andra ände öppnades 1875 Järfällas första lanthandel. I lokalen har senare varit tobaksaffär, träskoaffär m m.

Järfälla kommun köpte gästgivargården 1968. Vid en restaurering på 1980-talet togs husets stora bakugn från 1600-talet åter fram. Servering har bedrivits nära nog oavbrutet sedan 1671 - på senare år under namnet Wårdshuset Lasse-Maja.

2 Tingshuset

Barkarby var Sollentuna härads ordinarie tingsplats från 1680-talet ända fram till 1905. Det nuvarande tingshuset uppfördes troligen under 1700-talets första hälft. År 1831 lät ägaren, Axel Ulrik Björkman, bl a inreda övervåningen.

Av alla de brottslingar som här passerat revy är Lasse-Maja den namnkunnigaste. För kyrkstölden i Järfälla kyrka natten 6-7 februari 1812 dömdes han till spöslitning och kyrkopliskt samt livstids fästning.

Vintertinget 1905 var det sista som hölls i Barkarby. Sedan flyttade häradsrätten till Haga. År 1977 återkom den till Järfälla - men nu till Jakobsberg.

Sedan tinget flyttat användes byggnaden till lite av varje. Under åren 1906-39 var det ett privat sjukhem för psykiskt sjuka. Kullatorp kallades fastigheten då. Därefter var huset förråd för kronan, väveriverkstad för ett 25-tal anställda, vävateljé, möteslokal, församlingshem och annex till gästgivargården. - Tingshuset köptes av Järfälla kommun 1963.

Tingshuset
omkr år 1900

3 Barkarby torg

På 1700-talet låg det fyra byggnader runt det kullerstensbelagda torget. Gästgivargården och Tingshuset var bägge rödfärgade med näver- och torvtak. I de övriga två husen fanns redskapsbod, stall, vagnslider, kamrar för hållkarlar samt höskulle.

Vid torget stod spöpålen. År 1813 fick Lasse-Maja, Lars Molin, 27, där slita 40 par spö för sitt inbrott i kyrkan året innan - säkerligen en stor publikdragande begivenhet! (Dessutom fick han sitta i stocken utanför kyrkan och sedan på en stol i mittgången, betittad av församlingen, s.k. kyrkopliskt. Vågar man gissa att kyrkan denna söndag var mer välbesökt än annars?) Sedan forslades Lasse-Maja till Marstrands fästning varifrån han släpptes 25 år senare.

Omkring år 1900 revs stall och redskapsbhus. Även det 1831 uppförda fängelset revs. År 1967 upphörde genomfartstrafiken och torget blev en betydligt lugnare plats.

Rekonstruktion av
häradsfängelset

4 Häradsfängelset/Villa Borgen

Samtidigt med ombyggnaden av tingshuset 1831 uppförde man på andra sidan landsvägen ett häradsfängelse, använt som häkteslokal när det var ting. Det var en enkel träbyggnad med tre rum och en liten förstuga. De gallerförsedda fönstren hindrade visserligen de häktade från att ta sig ut - men de hindrade inte att föremål kunde smugglas in!

Ett gäng arbetare från Hägerstalund hade efter flitigt pokerspel på krogen råkat i våldsamt slagsmål. En av deltagarna fick föras till Serafimerlasaret där man plockade ut ett fällknivsblad ur huvudet på honom. Två andra greps och placerades i fängelset för tillnyktring och i väntan på tinget som inföll strax därefter. Men några kamrater lyckades sticka in mera starkvaror till dem, så när

sällskapet väl skulle föras över till tingshuset så var de så pass berusade att det inte var annat att göra än att ånyo placera dem bakom galler - denna gång gissningsvis bättre bevakade!

Häradsfängelset var inte någon luxuös byggnad. John Lif, gammal järfällabo och fjärdingsman 1910-47, trodde att "som arrestlokal betraktat borde denna timmerkoja haft avskräckande inverkan på dåtidens lagbrytare". Måhända det.

Fängelset revs och på dess plats byggdes en affär, som öppnade 1907. En av affärsägarna på 1920-talet hette Georg Andersson. Hans namn levde länge kvar ty affären hette under många år "Georg Anderssons eftr." Där kunde man köpa det mesta från matvaror till byggmaterial. I slutet av 1960-talet upphörde affären och annan verksamhet etablerades där.

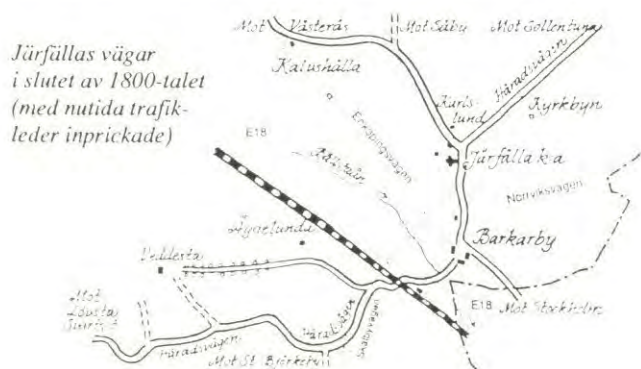
5 Vägar

Platsen för gästgiveriet var väl vald, för vid Barkarby torg möttes två viktiga vägar.

Från Lövsta kom *Häradsvägen*, en urgammal väg. Mängden av runstenar utefter den vittnar om hög ålder. Runstenar placerade man där folk färdades och kunde se dem.

Från Lövsta färdade man över till Svartsjölandet, där det låg ett kungligt slott (en kungsgård). Häradsvägen från Barkarby var den väg man tog när man skulle dit. I slutet av 1700-talet miste dock vägen sin betydelse.

Enköpingsvägen från Stockholm mot Bergslagen har medeltida ursprung. Tidigare svängde den av vid torget och följde Häradsvägen-Kyrkvägen förbi kyrkan och gick sedan över fältet upp mot Kalvshälla. Det var i samband med anläggningsarbeten på flygfältet på 1930-talet, som man flyttade vägen ett stycke västerut och gav den en ny sträckning.

6 Biografen

På nuvarande Lagmansvägen 5 låg Barkarby biograf, Järfällas första bio, som kom igång redan 1926. Det var familjen Vinblad i villan intill, som startade och drev bion. De första åren handbevadades filmerna och en stumfilmspianist spelade. Ljudfilmen kom först 1931. Lokalen hyrdes även ut till fester och föreningsliv. - I mitten av 1950-talet var bions tid ute. "Åsa-Nisse på hal is" var en av de sista filmer som visades.

7 Socknens första fattigstuga

Redan 1703 påpekade kyrkoherden att varje socken bör ha en fattigstuga. Efter att ha funderat på saken i 50 år beslöt sockenstämman att anslå 100 stockar till ett bygge. Fattigstugan "af timmer täckt med näfwer och torf" stod klar 1754. Den låg på Barkarbys ägor nordost om gästgivargården på Barkarby backe. Huset hade två rum och förstuga. Det ena rummet användes som skolsal ända in på 1800-talet. Det var pigor, hustrur och soldater som läste med barnen.

I början av 1830-talet var stugan förfallen och hälsovådlig att bo i. Man beslöt att bygga nytt. Grannskapet med gästgivargården var inte heller så lyckat, bättre vore att placera fattigstugan strax norr om kyrkan.

Den gamla fattigstugan revs 1834. Materialet tog man tillvara och återanvände.

8 Kafé Vita Havet

Villan vid Häradsvägen 20 uppfördes i början av 1900-talet. År 1925 öppnades kafé och bageri i huset. Vid en sammankomst 1929 bildades här Barkarby IS, det som senare blev IK Bele. Kaféet kallades på den tiden Gula Kaféet. Efter att huset målats vitt hette det länge Vita Havet. Kaféöreelsen drevs sedan under andra namn fram till 1975, under några år också med en minigolfbana som extra attraktion.

I Barkarby var Eberts Tivoli stationerat från 1927. Det var ett kringresande tivoli, vars verksamhet avvecklades först på 1950-talet. Då och då under 1930-talet slog tivolit upp sina bopålar på hemmaplan - på en plats invid kaféet - till glädje och fromma för nöjeslystna barkarbybor.

9 Filadelfia - utposten

Stockhoms Filadelfiaförsamling bildade en "utpost" i Barkarby 1933. Kapellet byggdes 1940. Utposten uppgick sedermera i Filadelfiaförsamlingen i Spånga, men har senare uthyrts för andra ändamål.

10 Fransborg

Vid Häradsvägen 23 låg Fransborg. Området var bebyggt redan på 1750-talet, men första gången Fransborg nämns är 1861 - det år då häradshövdingen Frans Sporrang flyttade dit och efter vilken huset fått sitt namn. Vissa delar av huvudbyggnaden var troligen från tidigt 1800-tal, således en av de äldsta byggnaderna i Barkarby. Gården övertogs sedan av slaktaren och fjärdingsmannen C.L. Hagberg, gift med Sporrangs dotter. Han efterträddes av slaktaren Axel Ahlsén, vars hustru hade matservering för flygofficerna på Barkarby flygfält på 1910-1920-talen. Under några år omkring 1930 var Barkarby poststation inrymd i en byggnad vid Fransborg.

Släkten Ahlsén bodde kvar på Fransborg till 1965. Villan fick senare förfalla och brändes ned 1994.

11 Rosenhill och Marieborg

Villan vid Kyrkvägen 4 heter Rosenhill och dess granne på nr 6 Marieborg. Marieborg köptes av församlingen och var länge kyrkvaktarbostad. De två husen uppfördes omkr 1910 under områdets första utbyggnadsperiod. Nästan alla villor som då byggdes har mer eller mindre tidstypiska namn. På den tiden hade man inte gatunummer som nu.

12 Kyrkogården

Kyrkogårdens äldsta del är liksom kyrkan från slutet av 1100-talet. Den låg söder om kyrkan och har tjänat som gravplats under åtta sekler. Uppskattningsvis har så många som 11 000 järfällabor begravts här! Den äldsta bevarade gravstenen är från 1717 (se nr 41). Intill kyrkan ligger Pyramiden. Den stod färdig 1762 och är rest över Olof Adlerberg på Säby (död 1757) och hans maka Anna Sophia Gyllenberg (död 1766). Troligen är den ritad av Jean-Eric Rehn. Förebild är Cestiuspyramiden i Rom. Den sista gravsättningen ägde rum 1940. Ingången till gravkoret var via en lös sten under dopfunten. År 1980 renoverades gravkoret, varvid stenen över trappan ner till gravstenen murades igen.

Kyrkogården har utökats många gånger. Strax väster om kyrkan kan man se rester av en äldre mur, där det funnits en stiglucka (kyrkogårdsport). Stigluckor fanns för övrigt vid alla ingångarna, den yngsta - den norra - byggd 1929.

Kyrkogården utvidgades ytterligare 1984.

13 Kyrkan

Där den gamla färdvägen mot Lövsta mötte Bällstaån byggde järfällaborna sin kyrka för 800 år sedan. Ån var seglingsbar på den tiden och vattenvägarna var väl så viktiga som landvägarna. Kyrkan byggdes på mark som tillhörde gården Järfälla (Kyrkbyn). Kanske hade man haft en träkyrka där tidigare - kanske inte. I socknen bodde då ca 300-400 personer.

Den ursprungliga kyrkan var ungefär hälften så lång som dagens, en liten stenkyrka med högt placerade små fönster. Dopfunten av sandsten är det enda föremål som finns kvar sedan kyrkans första tid.

1190-talet

Efter en brand runt år 1300 byggde man ut kyrkan så att den blev både längre och högre. Den fick även en liten vind över koret. På kyrkans norra sida byggdes en sakristia. Kyrkfönstren gjordes högre och smalare,

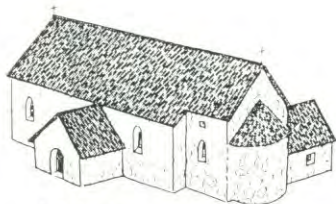

ca år 1300

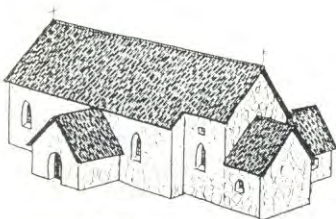
för nu hade spetsbågestilen blivit modern. (På söderväggens insida finns en tegelinfattning som visar hur fönstren då såg ut. Detta fönster fick flyttas när man valvslog taket.) Den vackra jämbeslagna porten i söder - där ingången då var - är också från denna tid. Kyrkan stod klar 1303 då ärkebiskopen kom på visitation.

På 1400-talet byggdes kyrkan till i flera omgångar. Man byggde ett vapenhus. Kyrkan förlängdes åt väster och den nuvarande ingångsporten togs upp.

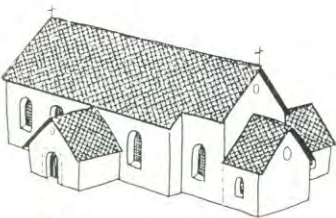
1450-talet

Omkring år 1500 byggde man ut koret. Det hade tidigare varit en absid (halvcirkelformad utbyggnad). Utifrån såg kyrkan då ut ungefär som den gör i dag.

ca år 1500

På 1700-talet ändrade man en hel del inne i kyrkan. Bl a flyttades predikstolen. Kyrkbänkarna, tillverkade av en bonde från Äggelunda, är också från denna tid. I gamla tider hade varje gård sin egen kyrkbänk. Man satt i rangordning med den finaste gården främst och plats för de minst ansedda längst bak - män till höger och kvinnor till vänster.

1900-talet

Eftersom man trodde att de onda makterna kom från norr fanns inga fönster åt det hållet förrän 1825. - Det spånklädda taket vållade ständiga bekymmer. Vindflöjlarna med årtalen 1723 och 1724 sattes upp vid någon av de många reparatio- nerna. Först omkring år 1900 lade man på skiffer i stället.

Kalkmålningarna i koret av Yngve Lundström är från 1927. Samtidigt tog man bort de höga järnkaminerna från 1875 och installerade elvärme. År 1968-70 restaurerades kyrkan och ytterporten ändrades.

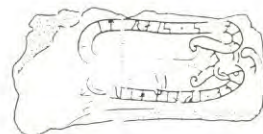

Efter reformationen på 1500-talet var det fritt fram för Gustav Vasa att ta för sig av kyrkans rikedomar. År 1531 kom kungens ombud och hämtade en kyrkklocka och en del kyrksilver. År 1549 var det klippt igen. Då lät kungen ta resten av kyrksilvret, ca 15 lödiga mark (drygt 3 kg) för att smältas ner.

Men kyrksilvret försvann också på andra sätt. År 1812 stals det av stortjuven Lasse-Maja, som tillsammans med två kumpaner bröt sig in i kyrkan.

En kuslig upplevelse enligt Lasse-Maja, för han tyckte sig i dunklet se hela läktaren full av folk som iakttog honom. Men tjuvarna greps och kyrksilvret kom till rätta om än i nedsmält form. Det gjorde det däremot inte 1870 då några okända personer lyckades lägga vantarna på det.

Vid kyrkan fanns 1682 en sliten och något söndrig runsten med den föga upplysande texten: "... lät resa denna sten efter ... sin ..." Stenen, som troligen använts som trappsten eftersom den var så sliten, är numera försvunnen.

Ända till den 1/1 1939 hörde Järfälla ihop med Spånga församling. Drygt 50 år senare, 1992, delades Järfälla upp i fyra nya församlingar. Järfälla kyrka är nu församlingskyrka för Barkarby och Skälby.

14 Klockstapeln

Klockstapeln är känd från 1500-talet. År 1733 byggdes antagligen en ny för man kan se i handlingarna att församlingen det året fick punga ut med 36 daler kopparmynt (kmt) för linor och block till resningen, 30 daler kmt för spik och 24 daler kmt för tjärstrykning. Kanhända var det ett fuskbygge, ty bara femtio år senare, 1783, tvingades man bygga en ny klockstapel - den som står där än i dag.

Från början hade den en öppen konstruktion, sedan brädfodrades nedre delen - och 1818, det år som står på vindflöjeln, kläddes den helt med spån.

Ursprungligen stod klockstapeln på "socknevalLEN" utanför kyrkogården, men efter utvidgningen 1929 hamnade den innanför muren.

På 1500-talet fanns det tre klockor i stapeln. År 1531 lade Gustav Vasas män i s.k. klockskatt beslag på den mellersta. På andra håll i landet blev det uppror när kyrkklockorna konfiskerades, men järfällaborna tog det tydligt med jämnmöd.

Klockstapelns äldsta klocka, lillklockan, gjöts 1653. Den sprack vid kungsringningen efter Oscar I:s död och lagades första gången 1860 - men med halvbra resultat - och sedan 1927. Den andra klockan är från 1841.

15 Prästgården

Redan under andra hälften av 1800-talet väcktes frågan om inte socknen borde ha en prästbostad. Först 1921 kom man till skott och utsåg en tomt väster om kyrkan. Den nya prästgården stod klar 1923. Dess byggnadsstil anknyter till svensk herrgårdstradition. När Järfälla fick egen kyrkoherde 1939 blev prästgården bostad för denne. Fram till 1960 var också pastorsexpeditionen inrymd i huset.

16 Sockenstugan

I gamla tider låg en hel del byggnader i kyrkans närmaste grannskap. Där prästgården nu ligger låg förr sockenstugan - dåtidens kommunalhus. Där hölls sockenstämmor ett par gånger om året på söndagar efter gudstjänsten.

Sockenstugan nämns första gången 1605. Eftersom det då talas om reparationer fanns antagligen stugan där redan på 1500-talet. År 1813-14 byggdes en ny sockenstuga, som revs i samband med prästgårdsbygget 1922-23. Stugan hade då inte använts för sockenstämmor på många år.

17 Klockargården

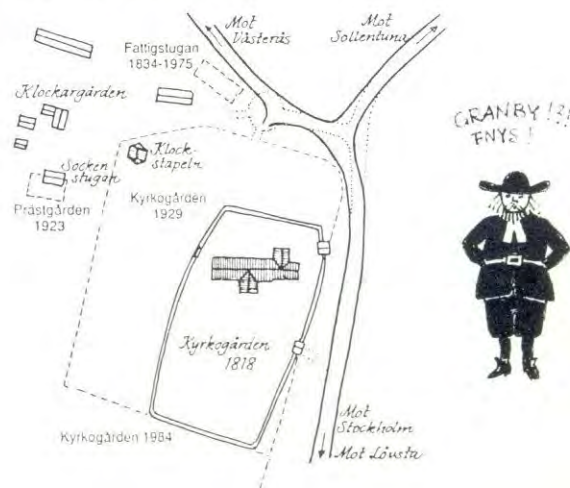
På nuvarande prästgårdstomten låg också Klockargården, känd sedan 1620-talet men fanns troligen där tidigare. Det var löneboställe (tjänstebostad med mark) för klockaren. Men 1600-talets klockare hade det inte alltför fett utan tog förstås chansen till lite extraknäck. När krogen i Barkarby öppnat 1671 hade man i början problem med illojal konkurrens från klockaren, som sålde öl och brännvin till törstiga kunder, en verksamhet han uppmanades att upphöra med - åtminstone före och efter gudstjänsterna i alla fall!

På 1600-talet var Klockargården tidvis prästboställe. En av prästerna, Johan Arnaesius, uppförde på egen bekostnad en komministerbostad, "Kapplansgårdhen", på kyrkbacken - ett initiativ som även hans efterträdare hade glädje av.

När komministern Anders Thernman kom till Järfälla omkring 1675 råkade han omedelbart i krakel med församlingen då han helt sonika flyttade in i Klockargården. Där hade man tänkt att klockaren nu skulle bo! Från högre ort bestämdes att prästen i stället skulle tilldelas Granby i Spånga socken. Thernman sparkade bakut, Granby låg för långt borta. Också sockenmännen protesterade - men förgäves.

Klockaren bodde allt framgent i Klockargården och brukade jorden till 1847, då den utarrenderades. Järfälla församling övertog arrendet 1938 då den siste kombinerade klockaren-organisten-skolläraren pensionerades. Sex år senare fick församlingen äganderätten.

Klockargårdens byggnader försvann antagligen någon gång under 1800-talets senare hälft.

18 Fattigstugan

När den nya fattigstugan skulle byggas 1834 beslöt man att placera den strax intill kyrkan. Byggmaterial, bjälkar och tegel, tog man från den gamla fattigstugan uppe vid gästgivargården. Efter ett antal år blev den nya fattigstugan för trång och 1868 tvingades man bygga till. Enligt en dåtida förteckning bodde 74 personer i fattigstugans sex rum (45 vuxna och 29 barn)! Förhållandena var fruktansvärda med rum på ung 5 x 6 m och två meters takhöjd, där upp till 20 personer kunde bo! Det stank och rök in. I varje rum fanns en öppen spis med trefot. Där fick hjonerna laga till sin mat bäst de kunde. Maten bestod av rågmjöl, ärtor och salt sill. Inte särskilt lämplig föda varken för de barn som vistades på fattigstugan eller för de gamla. Ärtorna byttes senare ut mot vetemjöl.

De hjon, som orkade hjälpa till i gårdarna med potatisupplöckning, vallning etc, kunde förbättra sina levnadsförhållanden en smula. De som inte orkade vara uppe låg i sina sängar, fulla med ohyra. Sanitära anordningar fanns just inte.

År 1896 fanns bara tolv hjon, vilka man flyttade samman i tre rum för att minska vedåtgången. Övriga rum hyrdes ut till andra behovande. År 1914 stod det nya ålderdomshemmet klart och fattigstugan användes sedan bl.a. som epidemisjukstuga. Läsåret 1919-1920 hölls provisorisk skola där (i väntan på att Barkarbyskolan skulle bli klar). I början av 1930-talet renoverades stugan och tjänade sedan till 1969 som bostad. Efter upprepad bränder revs byggnaden 1975.

Kusksonen John Wiman från Viksjö berättar i sina nedtecknade minnen från 1880-talet om Stina-Kajsa, en av fattigstugans invånare.

Det var en pigg liten gumma som gick runt i socknen och förmedlade nyheter. Allt som hände kände hon till. Hon hade en livfull komisk-dramatisk berättartalang - en 1880-talets stå-upp-komiker kanske?

Givetvis bjöds hon på kaffe och hade förstås inget emot att få något extra att stoppa ner i sina rymliga specialtiesydda kjortelfickor. Enligt John Wiman hade hon väderkorn som en vinthund för hon kunde utan vidare nosa sig till om någon bakat eller slaktat.

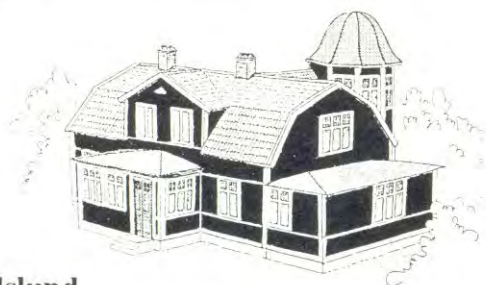
Vid denna tid började socialdemokratin vinna insteg. I brist på lokaler hölls mötena vid vägskäl och på landsvägar. (Från andra ställen blev man bortkörd.) Svårast var dock att informera om tid och plats. Annonsera gick inte för folk hade inte tidningar. Affischer var inte lönt för godsägarna såg till att sådant revs ner. Men då kom man att tänka på Stina-Kajsa! Med förtjusning åtog hon sig uppdraget att sprida nyheter om mötena och den nya läran. Likt en skottspole ilade hon mellan gårdarna och fungerade som informatör.

Stina-Kajsa slutade sina dagar 1892, 77 år gammal. Den sista tredjedelen av sitt liv tillbringade hon på fattigstugan.

19 Bisättningshuset

Bisättningshuset, som togs i bruk 1974, används ibland för borgerliga jordfästningar.

I gamla tider fick klockstapeln tjäna som bisättningshus, dvs den plats där kistan sattes in i väntan på begravning. Senare anlades ett bisättningshus i backen strax intill klockstapeln.

20 Karlslund

Gästgivaren Carl Wahlström köpte Kyrkbyn och dess mark 1854 och lät bredvid kyrkan uppföra en mangårdsbyggnad, benämnd Karlslund efter honom själv. Sedan gårdsbyggnaderna vid Kyrkbyns gamla gårdsplats rivits var Karlslund den egentliga gården på egendomen. Efter 1871 användes huset mest som bostad för tjänstefolk. Åren 1918-23 fungerade en flygelbyggnad vid Karlslund som prästbostad med pastorsexpedition. Huvudbyggnaden var bebodd till 1939 då den revs i samband med flygfältets utvidgning.

Karlslund låg invid Enköpingsvägens gamla sträckning. Vid vägkanten, 200 m norr om kyrkan, stod en bautasten (en rest sten). "Vthi Kyrckeby Hagen en Steen uthan huggningh ståendes på Höugen som ett grafstelle" beskrivs den 1682. På grund av flygfältsarbetena skulle den flyttas till ett ställe vid kyrkogårdsmuren, något som dock aldrig blev utfört eftersom flygstyrelsen råkade slarva bort stenen.

Bautastenar restes ofta vid gravfält och så var även här fallet. När man började schaktningsarbetena vid Karlslund fann man ett 60-70-tal gravar av olika slag, en sannskyldig provkarta på olika gravskick från den romerska järnåldern (Kr f - 400 e Kr). Stort intresse tilldrog sig fyndet av en stenlagd väg, 18 m lång och cirka 1,7 m bred - kanske en väg använd vid religiösa ceremonier?

21 Ålderdomshemmet

År 1913 tillsattes en fattigvårdsstyrelse. En av dess första uppgifter blev uppförandet av ett ålderdomshem. Det byggdes på mark tillhörande fastigheten Klockarbord (den gamla klockargårdens mark). Det nya ålderdomshemmet invigdes trettondedagen 1915 och ansågs mycket modernt och fint. För de gamla som bott på fattigstugan måste det ha varit rena himmelriket. Huset bestod - förutom av allmänna utrymmen - av elva tvåbäddsrums och fyra trebäddsrums.

Ålderdomshemmet, byggt efter en typritning av arkitekt Theodor Kellgren

Som ålderdomshem fungerade huset ända fram till 1960 då Olovsunds gästhem stod klart. Åren 1962-75 hade Gunnar och Britta Haking vävateljé där.

År 1981 övergick byggnaden från kommunens till församlingens ägo. Våren 1993 invigdes den som församlingsgård efter om- och tillbyggnad. I den nya tillbyggda delen har man bl a tagit tillvara detaljer från kyrkan efter restaureringen 1968-70. Man kan där beskåda ett praktfullt dopbord, skänkt av Anna Sophia Gyllenborg (på Säby). I en samlingsal utgör de gamla kyrkdörrarna ett dekorativt inslag.

I borte delen av tomten - mitt emot stigluckan - ligger ett litet vitt transformatorhus. Det uppfördes 1927 i samband med kyrkans restaurering.

22 John Lif

Huset vid Kyrkvägen 16 byggdes 1922 av fjärdingsmannen John Lif - en minnesvärd gestalt i kommunens persongalleri.

Fjärdingsmannauppdraget var föga populärt i gamla tider. Därför gick det i turordning mellan gårdarna. År 1852 blev det avlönat men lönen på 65 riksdaler 35 shilling banco fick fjärdingsmannen själv driva in från sockenborna! Han valdes på tre år i taget. Längre än så stannade sällan någon på posten - inte förrän John Lif övertog sysslan 1910. Egentligen hade denne tänkt göra karriär inom spårvägen men svartlistades i samband med storstrejken 1909. Bara året efter utsågs han till lagens väktare i Järfälla!

Tjänsten, som var en deltidstjänst, utökades så småningom till heltid, och innehades av John Lif fram till hans pensionering 1947. Han hade också en mängd förtroendeuppdrag och deltog aktivt i föreningslivet. Som tillhörande tidningen Järfälla-Bygdens redaktion började han samla historiskt material om socknen och skrev en mängd artiklar. År 1945 väckte han förslag om en hembygdsbok för Järfälla*, något han dock aldrig fick se förverkligat. Han dog 1948.

Också med kameran har John Lif dokumenterat det gamla Järfälla, fotografier som senare kom att utgöra en första grundplåt till Järfälla kommuns bildarkiv.

John Lif föddes 1887 i Kalvshälla dragontorp.

* Efter drygt 10 års forskningsarbete utkom Järfällaboken 1957 med Lars Gustafsson jr som författare.

23 Flygfältet

På Barkarbyfältet har det funnits flyg ända sedan 1915, både civilt och militärt. Övningsflyg har omväxlat med flygtävlingar och uppvisningsflygningar.

Åren 1919-22 hade P.O. Flygkompani sin hemmabas där. Bl a hade man rundflygningar över trakten för allmänheten - pris 50 kr! Många äventyrslystna barkarbybor tog chansen att se sin hembygd uppifrån! En oförglömlig, rentav "himmelsk" upplevelse sas det.

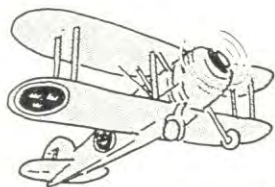
Under mellankrigstiden pågick 1920-23 och 1934-38 stora arbeten på flygfältet. Banorna betonglades och fältet utvidgades så både Enköpingsvägen och Norrviksvägen fick flyttas - Enköpingsvägen åt väster och Norrviksvägen åt söder.

Flygvapnet blev en självständig försvarsgren 1926. Genom riksdagsbeslut 1936 bestämdes att Barkarby skulle få en jaktflottilj, F8. I början var det förstas propellerplan. År 1949 importerades de första reaktionsdrivna planen från England och fyra år senare var det dags för det första svenska reoplanet, den sk flygande tunnan.

I mitten av 1950-talet var så många som 700 personer samsatta vid flygflottiljen. Sedan trappades verksamheten ned och 1974 upphörde Barkarby att vara flygbas i fredstid. Tjugo år senare drog sig militären helt tillbaka.

På fältet har också funnits helikopterflyg och taxiflyg. (Se även nr 38.)

J8 1939-41

24 Villa Solgård

Häradsvägen (Kyrkvägen) fortsatte förr över Järvafältet. I villa Solgård bodde Bertil Gabrielsson, ägare till ortens första taxistation (med bensinförsäljning) men också till en elektrisk installationsfirma, startad 1918, samma år som Järfälla började elektrifieras. Telefonnummer till både bilstationen och elfirman var Barkarby 53.

De tre sönerna övertog sedan de båda verksamheterna. Då vägen mot Norrviken lagts om låg bil- och bensinstationen avigt till och flyttades till en villa vid den nya korsningen Enköpingsvägen-Norrviksvägen - det hus där det många år senare kom att bli Nordgrens Bilservice.

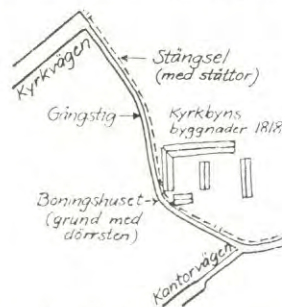

Så här skrevs Järfälla (Gerfelli) för första gången.

25 Kyrkbyn

Kyrkbyn är den ursprungliga Järfälla gård på vars mark kyrkan byggdes. Namnet Järfälla (Gerfelli), som nämns första gången 1310, betyder "den kilformiga ängstegen/utmarken". Med tiden kom namnet att beteckna kyrkan och socknen. I början av 1700-talet började gården i stället att kallas för Kyrkbyn för att undvika sammanblandning.

Kyrkbyn, som var ett kyrkohemman, indrogs till kronan efter reformationen. Enligt handlingarna tycks dock Kyrkbyn på 1540-talet varit anslaget till sockenprästen. År 1571 donerade Johan III Kyrkbyn, Björkeby samt Görväln till polacken Antonius de Palma. Kyrkbyn låg sedan under Görväln i nära 150 år. En sommardag 1601 brann gården ned och låg sedan öde i 25 år. Under senare delen av 1600-talet utarrenderades den men försumrades långa tider. År 1673 kan man läsa att Kyrkbyn "ähr nu för tiden mechta illa farit". Sedan gården skilts från Görväln inköptes den av Gabriel Stierncrona, ägare till Åkeshov i Bromma. Brukarna efterträdde varandra i snabb takt tills gästgivaren Carl Wahlström 1854 köpte Kyrkbyn av släkten Stierncrona efter att ha arrenderat den i nio år. Kyrkbyn bytte sedan ägare åtskilliga gånger fram till 1901 då Birger Svenonius köpte egendomen och styckade upp den till villatomter. (Se även nr 1.)

Bebyggelsen vid Kyrkbyn försvann under senare delen av 1800-talet. Husgrunden visar att boningshuset var ca 10 m långt och 5 m brett. Sten och tegelflis i dess ena del vittnar om var bakugnen låg. På husets norra sida kan man se dörrstenen. Några syrénbuskar finns också kvar.

I området kring Kyrkbyn och Åkerbyvägen har forntidens bosättare lämnat många spår: gravfält och bautasten, men också vardagliga föremål som en handkvarn av sten (från bronsåldern) - och spelbrickor.

Den romerske författaren Tacitus har berättat att germanerna brukade spela med sådan besinningslöshet att de till och med kunde spela bort sig själva! Men vi får väl hoppas att de gamla järfällaborna inte gick till sådana ytterligheter!

26 Åkerby

Vid sockengränsen mot Hästa låg torpet Åkerby, nämnt första gången 1733. Men platsen var bebyggd dessförinnan. På en karta från 1690 står beteckningen "Barkarby gl. byggningh tomt". Här låg således den ursprungliga Barkarby gård innan den flyttades upp till torget och blev gästgiveri!

Torpet Åkerby, som hörde under Barkarby, sköttes tidvis under 1700-talet av självständiga arrendatorer men mestadels brukades det av torpare på Hästa.

På platsen syns spåren av villa Ingalunda, byggd omkring 1910. Varifrån villan fått sitt lustiga namn är det dock ingen som vet.

27 Barkarbys första idrottsplats

På en åker, tillhörande Karlslund, låg Barkarbys första "idrottsplats" på 1920-talet. Det var en fotbollsplan med riktiga mål - ett på vardera sidan om den väg, som gick tvärs över området. Kom det något fordon fick spelet avbrytas. Eftersom telefonrådarna gick rakt över planen kunde välriktade höjdsnitt då och då riva ner ledningarna och orsaka mindre populära avbrott i telefontrafiken.

28 Anneberg

Anneberg byggdes på 1890-talet - före de andra villorna. Det fick namn efter Anna Wilhelmina Eriksson. Hon hade tidigare tjänat som lagårdspiga hos gästgivaren på Barkarby och fick köpa huset av honom.

29 Kafé Aristo

Innan villorna i Barkarby byggdes hade militären ofta sina tältläger där om somrarna. Man höll för det mesta till i den lilla skogsbacke där kafé Aristo senare kom att ligga. Agnes Andersson, som innehade lanthandeln vid gästgivargården, försåg beväringarna med kaffe och rikligt med bröd för blygsamma 25 öre. Men en gång försökte en hel pluton smita från betalningen. Kaptenen ställde då upp mannarna på torget och skällde ut dem efter noter, varefter samtliga syndare skamsat betalade sin skuld!

Villan byggdes ca 1905. Kaféet öppnade 1929 med Mary Helsing som ägare. Under en del år serverades också mat. Lokalen hyrdes även ut till sammankomster och föreningsmöten.

BETALA
ERA SLASHASAR
ANNARS...!

30 Villorna i Barkarby

Barkarby blev kommunens första tätort när villatomter i Barkarby och Kyrkbyn började avstyckas under 1900-talets första år.

På Barkarbys område byggdes ett antal villor i sekelskiftesstil. Där kunde man komma över en "stuga med fri och egen grund" för 5 000 kr - allt enligt annonsen! Husens plan var kvadratisk. Taket, som var vinklat åt olika håll, var pyramidformat med en skorsten på toppen. Det var välbärgat folk - grosshandlare, direktörer, notarier etc - som flyttade in i de nybyggda husen 1905.

Villorna i Kyrkbyn var mer av egnahemstyp.

Under storstrejken 1909 var villaägarna oroliga att strejkande arbetare skulle hemsöka Barkarby. Man patrullerade turvis längs landsvägen, men ingenting hände. De strejkande var tydligen inte hågade att traska miltals ut på landet för att ställa till bråk eller ägna sig åt skadegörelse!

Med servicen var det lite si och så. Skolan låg i Veddesta. Åren 1915-18 hölls småskola i villan vid Domarstigen 8 och året därefter i fattigstugan. Först 1920 invigdes Barkarby-skolan. - Posten, som kom med en väska på tåget, fick man själv hämta vid stationen. Senare hade man provisoriska postkontor i olika villor. Som mer ordinarie postkontor tjänade villan vid Häradsvägen 10 ända fram till 1956.

Endast ett 25-tal villor hann uppföras i Barkarby. Utbyggnadsarbetet kom av sig i mitten av 1910-talet då Kronan köpte upp den obebyggda marken öster om järnvägen för ett planerat militärt övningsfält.

31 Mariehäll

Mitt på den nuvarande motorvägen låg 1828-1874 en liten backstuga vid namn Mariehäll. Den tillhörde Barsbro gård.

32 Fru Agnes Anderssons speceri & matvaruaffär

Agnes och Alfred Andersson hade innehaft lanthandeln i gästgivargården. År 1923 flyttade de verksamheten till ett hus invid Bällstaån nära stationen - "Snusbåten" som folkhumorn döpte stället till. År 1940 byggde man en ny och större affärslokal där och sju år senare även en filial vid Skälbyvägen (se nr 84). I hela 61 år, 1905-66, bedrev Agnes Andersson affärsrörelse - ett svårslagbart rekord?

33 Bryggeri m m

På den nuvarande parkeringsplatsen fanns förr en gammal byggnad med en rätt brokig historia. Den tillhörde Barkarby gård och hade tidigare tjänat som stall. I början av seklet hade Älvdalens Porfyrverk viss verksamhet där, vid 1920-talets början tillverkades aluminiumkastruller och några år senare användes byggnaden som danslokal och stumfilmsbio (före den "ordinarie" biografens tillkomst 1926). Slutligen var där bryggeri, en verksamhet som dock fick ett tvärt slut den 1 juli 1932 då huset brann ned. Askarna vid grinden till grannhuset Häradsvägen 10 bar länge spår av att ha blivit illa svedda vid bryggeribranden. - Inte långt från bryggeriet låg den gamla gårdssmedjan. Den brändes ned på 1960-talet.

34 Väghållningssten

Ännu i slutet av 1800-talet ansvarade markägarna för vägskötseln. Varje gård skötte en viss sträcka. Väghållningsstenen visar var gränsen för Värsta gårds ansvarsområde gick. (Värsta gård låg i Spånga.)

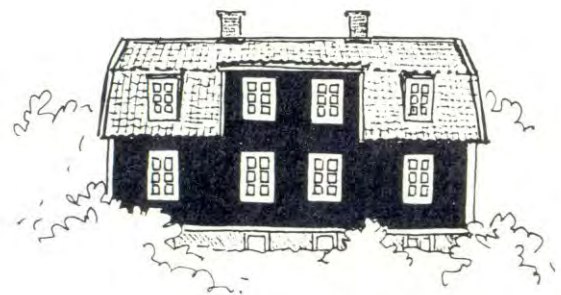
35 Welcome Hotel

I maj 1985 öppnades Järfällas första hotell, Welcome Hotel, strategiskt beläget nära pendeltågsstationen. En del äldre byggnader fick förstås stryka på foten för hotellbygget.

I hörnet av nuvarande Tingsstigen-Häradsvägen låg förr en *arbetarbostad* som tillhörde Barkarby gästgivargård. Huset har ibland kallats Bryggaregården. Från 1929 till i mitten av 1940-talet var där ett skråreri. Efter att ha stått oanvänt en del år revs det 1983.

Vid Tingsstigen låg också den Rösselska villan, där Barkarby *telefonstation* var inrymd åren 1923-35. Dessförinnan hade man haft telefonstation bl a i järnvägsstationen och i en byggnad vid gästgivargården. (Järfälla fick telefon 1885. Sex år senare hade växelstationen 8 abonnenter.) Åren 1914-25 hette telefonstationens föreståndare Agnes Andersson - samma Agnes A, som bedrev affärsverksamhet, servering m m. Att enbart livnära sig på affären var nämligen inte så lätt.

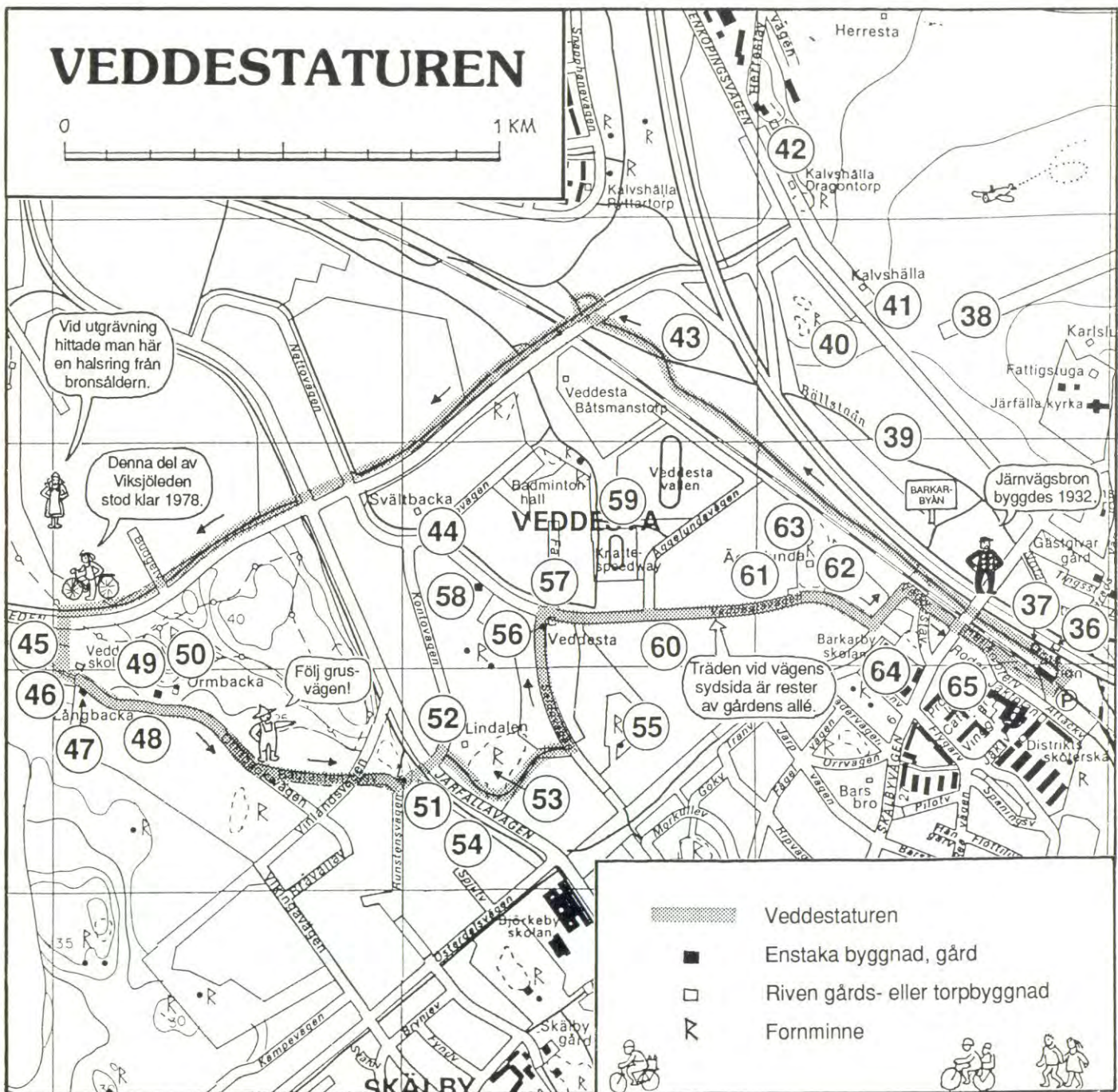
När hotellet byggdes 1985 hade det 102 rum. Fyra år senare byggdes det till och fick ytterligare 48 rum samt konferensavdelning, utomhuspool m m.

Gamla telefonstationen

VEDDESTATUREN

VEDDESTATUREN

5,8 km

I Veddestaturen möter oss spåren av de första järfällaborna i form av runstenar och andra fornlämningar. Men turen präglas också av omvandlingen från tidigare jordbruks- och trädgårdsbruksbygd till moderna industriområden. Läget vid viktiga färdleder för tankarna till människans olika sätt att förflytta sig till sjöss, till lands och i luften.

36 Mariehäll

Mitt på nuv. motorvägen låg Mariehäll, ett torp (eg. backstuga) tillhörande Barsbro, som byggdes av skräddaren Johan Lindqvist 1828. Det var huvudsakligen bostad för sockenhantverkare, såsom skräddare och skomakare. Ett tag bodde tingshusvaktmästaren där. Huset var bebott till 1874.

37 Barkarby station

Den 12 december 1876 invigde Oscar II järnvägen Stockholm-Köping. En banvaktsstuga fanns på plats redan från starten. Stationen öppnades 1878, men upptogs i tidtabellen som anhalt först fyra år senare.

Sammanlagt fyra stationshus har det funnits i Barkarby. Det första var en kioskliknande historia, uppförd 1878. Sta-

tionshus nr 2, som 1905 flyttades till Barkarby från Sundbyberg Norra, var större och hade en vindsyddad väntplats för resenärer.

Någon gång under första världskriget hade det varit inbrott i lanthandeln vid torget. Tjuvarna infångades och låstes fast på stationen. I sällskap med fjärdingsmannen John Lif fick de snällt invänta nästa tåg för vidare transport till Sundbyberg. Med skräckblandad förtjusning vallfärdade traktens barn dit för att beskåda de fastkedjade bovarna.

År 1922 var det dags för stationshus nr 3, en rödfärgad byggnad med vita knutar. Den hade ett ordentligt väntrum för resande och en avdelning för järnvägspersonalen.

Före banans elektrifiering 1946 drogs tågen av ånglok. Två pojkar, som en gång från bron tänkt släppa ner en snöboll i ångloket, fick sig en ordentlig överraskning. Lokföraren såg dem och öppnade alla ventiler. När rök och damm väl lagt sig såg de två busgrabarna närmast ut som små sotare!

I tåget hade de dagliga resenärerna sina bestämda platser, satte sig någon på fel plats skapade det stor förvirring.

Station nr 2
1905-1922

Station nr 3
1922-1961

En av trafikanterna var skomakare Josef Johansson. Skor som behövde lagas tog man med sig och lämnade till honom på morgontåget. På hemresan fick man dem tillbaka. Lagade.

År 1954 upptäckte man plötsligt att Barkarby station inte alls låg i Järfälla - den låg i Stockholm! När Spånga inkorporerades med Stockholm 1949 råkade genom något schabbel en liten bit av Järfälla slinka med på ett hörn. Misstaget rättades dock snabbt till.

När dubbelspåret blev färdigt 1961 fick Barkarby en ö-station (stationen ligger som en ö mellan spåren). Sju år senare startade pendeltågstrafiken.

Gång-cykelvägen går rakt igenom det gamla stationsområdet. Kvar finns bara en jordkällare och lite planteringar.

38 Barkarbyfältet

Barkarbyfältet hade redan 1915 börjat användas som flygplats, stockholmstraktens enda före Brommas tillkomst 1936.

P.O. Herrströms flygkompani erbjöd flygturer för allmänheten åren 1919-1922. Folk kom långväga ifrån för att få flyga. Planen var öppna och hade dubbelkommando. Ibland blev passagerare illamående och drog i spakarna så man tvingades nödlunda lite här och var i omgivningarna. Alice Ahlsén från Barkarby, som fick komma med upp på en äventyrlig tur med både loopingar och andra flygkonster, njöt inte alls av sin tur. Väl nere på marken igen upptäckte piloten dessutom att han glömt spänna fast henne!

Förhållandena var primitiva i början. Signalanordningarna bestod av eldar. På röken kunde flygaren se från vilket håll han skulle landa.

Då och då var det flygtävlingar och uppvisningar. Nästan alla det tidiga 1900-talets stora flygaress har besökt Barkarby - även Charles Lindbergh! År 1929 beskrev Stockholms Dagblad entusiastiskt en av de många flyguppvisningarna:

"... Den ena sekunden var flygaren bland molnen, den andra nästan snuddade han vid hattkullen på en nyfiken amerikan som klivit ut mitt på startfältet ..."

Under åren 1934-38 pågick stora beredskapsarbeten ordnade av Statens Arbetslöshetskommission (AK). Landningsbanorna betonglades och fältet utvidgades så att både Enköpingsvägen och Norrviksvägen fick maka på sig.

39 Vägar

Motorvägen E18 började byggas 1964 och öppnades för trafik den 3/9 1967, samma dag som Sverige gick över till högertrafik. Motorvägen ersatte den gamla Enköpingsvägen, f d riksväg 12, en väg med medeltida ursprung som tidigare låg längre österut men flyttades då flygfältet utvidgades.

(Se kartan på s 7.)

Det öppna fältet ger en god exposé över skilda tiders olika sätt att ta sig fram. Nutidens *flyg*, *järnväg* och *motorväg*, medeltidens *landsväg*, den ännu äldre *häradsvägen* och - från allra äldsta tid - *vattenleden* Bällstaån. Dessutom befinner vi oss på en *gång- och cykelväg*.

40 Dragonbacken

I området kring Dragonbacken/Kalvshälla har man funnit en av Järfällas äldsta och största förhistoriska bosättningar. Redan på bronsåldern, ungefär 800 f Kr slog sig människor ner här. Platsen var sedan bebodd i ungefär 1 400 år innan den övergavs. På boplatsen har man bl a hittat stolphål efter flera hus, och rester av lerväggar. Möjligheterna till jakt och fiske var goda ty på bronsåldern låg området nära stranden - havets nivå var 20 m högre än i dag.

Vikingatida dräktspänne av finsk typ
Teckning av Jonathan Lindström

På själva Dragonbacken låg ett stort gravfält med ett nittiotal gravar. Det var i bruk ca 500-900 e Kr.

Förutom benrester och krukskärvor har man vid utgrävningar 1995 hittat smycken, torshammarsringar, glaspärlor, dräktspännen m m.

År 1915 köpte kronan området för att använda som militärt övningsområde. Här och var finns rester av skyddsrum, skyttevärm och luftvärnsposter, byggda under andra världskriget för att skydda flygfältet i händelse av angrepp.

41 Kalvshälla

Fornidsmänniskorna lämnade bopplatsen ungefär 600 e Kr. Nästa gång man vet att någon bor där är 1347 då namnet Kalvshälla nämns i handlingar för första gången. Från 1521 och mer än 200 år framåt var det samma släkt som ägde och/eller brukade gården. Åtskilliga av gårdens bönder var nämndemän och häradsmän.

År 1547 utfärdade Gustav Vasa ett öppet brev för Olaff Jopson (Jakobs son) att han skulle återfå ett ängsstycke som hans föräldrar tidigare skänkt till kyrkan. För ängen fick Olaff sedan årligen betala 6 öre i skatt till kungen! Olaff var tydligen en framstående man för vid riksdagen i maj 1567 satt han med som riksdagsman - en omtumlande upplevelse kan man förmoda, för kungen, Erik XIV, var förvirrad och bara någon vecka efter riksdagens öppnande ägde sturemorden rum.

Under 1600-talets första hälft brukades Kalvshälla samman med Äggelunda. I slutet av 1600-talet hette Kalvshällas ägare Anders Olsson. Han var nämndeman och häradsmän samt riksdagsman vid ett par riksdagar. Anders Olsson ligger begravd i kyrkogårdens äldsta kända grav. På gravstenen från anno 1717 kan man läsa att "Här under ligger Anders Olofson och hans:k:hustro Kierstin Iansdatter och hwillar till des Herren väker dem up igen".

På 1720-talet uppköptes Kalvshälla av Säbys ägare. Vid den tiden var det en by på två ibland tre gårdar. När det självständiga jordbruket upphörde på 1850-talet fanns där två, Övre gården, bebodd till 1855, och Nedergården, bebodd till 1852.

42 Kalvshälla dragontorp

Som Kalvshälla rytstuga nämns torpet för första gången 1721. Ett flertal av dragonerna tog sig namnet Cassel - efter gårdensnamnet Kalvshälla (uttalat Kassella). Siste dragon på torpet var Carl August Lif, född 1865 på Säby. Han bodde kvar på dragontorpet till sin död 1950. Torpet brändes ned vintern 1971-72 som brandövning på F8.

43 Bällstaån

Bällstaån var seglingsbar långt in i Järfälla på vikingatiden. Tillfrusen var den senare en utmärkt vinterväg för häst- och slädekipage. Källan är i Viksjö. Ån flyter genom Spånga, rakt genom Solvalla travbana och rinner ut i Bällstaviken.

44 Svältbacka

Omedelbart öster om nuvarande Girovägen 1 låg en statbyggnad med det talande namnet Svältbacka. År 1841 bodde skomakaren Johan Hammarlund där. Knappt 100 år senare (1939) var huset så undermåligt att tidningen Arbetet utpekade Veddesta som "ett Lort-Sverige och statarhelvete i koncentrat inpå Stor-Stockholms knutar". Bl a konstaterades att "jätteråttor bita öronen av statarnas smågrisar". Också kaniner och höns föll offer för råttorna.

Stugan var bebodd till 1970-talets slut då den revs.

45 Långbacka/Veddesta skola

På backen bredvid den gamla häradsvägen låg Veddesta skola. Efter flera års diskussioner om var skolan skulle ligga enades man till slut och år 1885 byggdes Veddesta skola. De två första åren kallades den Långbacka skola. Det fanns då fyra skolor i socknen.

Man hade räknat med ett barnantal på cirka 50 elever, men vissa år omkring sekelskiftet gick så många som 90 barn i Veddesta skola! Fler skolor måste till, det insåg man.

Sedan Barkarby börjat byggas ut låg Veddesta också lite av-sides. År 1915 flyttades småskolebarnen till Barkarby och fyra år senare resten av eleverna.

Veddesta skolhus monterades ned och forslades på häst-skjuts till Barkarby för att åter byggas upp där och användas som skola (se nr 64). En jordkällare samt husgrunden efter skolhuset är det enda som i dag återstår.

Ända fram till Saldovägen i Veddesta följer nu kulturstigen i den gamla häradsvägens spår.

46 Häradsvägen

Häradsvägen gick förr från Lövsta till Barkarby och vidare mot Sollentuna. Vid Lövsta fanns sedan gammalt en färja över till Svartsjölandet där Svartsjö kungsgård låg. I slutet av 1700-talet drogs emellertid Svartsjövägen över Drottningholm i stället. Häradsvägen förlorade sin betydelse och blev en obetydlig sockenväg, tidvis knappt ens farbar.

47 Långbacka

Torpet Långbacka låg på krönet av en lång backe. Förr finansministern Gunnar Sträng, uppvuxen i Lövsta*, har berättat att när pojkar därifrån skulle gå till kyrkan i Barkarby så blev det alltid kapplöpning vid Långbacka om vem som kom först till backkrönet.

I Långbacka bodde 1665 dagsverkaren Michel. En senare torpare, Måns, var socknens klockare. Från början tillhörde Långbacka Skälby gård men efter ett ägobyte 1861 övergick det till Veddesta. Därefter var stugan bebodd i endast ett år.

Villan på den gamla Långbackastugans torpplats (vid nuv. Ormbäckavägen 75) är byggd på 1930-talets mitt.

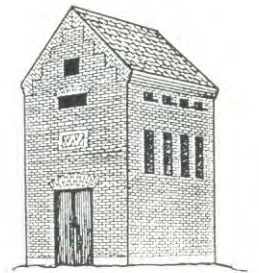
* Lövsta och Riddersvik tillhörde förr Järfälla.

48 Trädgårdsmästerier i Ormbäcka

Ett av Skälbys trädgårdsbruksområden låg i Ormbäcka. En trädgård som fortfarande finns kvar är Skalleberg handels-trädgård vid Ormbäckavägen. Den startades 1937 av Gösta Johansson. Han efterträddes 1956 av Atle Skalleberg.

49 Transformatorstation

Vid Ormbäcka står en hög, smal tegelbyggnad. Det är en gammal transformatorstation, en av de äldsta i stockholms-trakten. Den är från elnätets första tid och byggdes 1919 av Älvkarleby kraftverk.

50 Ormbäcka

Första gången vi hör talas om Ormbäcka är 1726. Torpet tillhörde Skälby men genom ett ägobyte 1861 kom Ormbäcka - i likhet med Långbacka - att tillhöra Veddesta i stället. Torpet köptes 1922 av åkerägaren Hilmer Lundkvist, som rev torpstugan och byggde en villa på dess plats.

Norr om Ormbäcka finns ett gravfält bestående av ett 65-tal gravar, troligen från yngre järnåldern (600 - 1050 e Kr). Gravfältet tyder på att där funnits en by, som på ett eller annat sätt lagts öde - kanske genom digerdöden på 1300-talet? Men vad byn kan ha hetat och var den legat är okänt.

51 Runstenarna vid Ormbäcka

Runstenar satte man upp vid trafikerade leder där de syntes väl. Utefter den gamla häradsvägen finns - eller har funnits - nio av kommunens tolv runstenar. Vid Skälby gårds gamla utfartsväg (nu Runstensvägen) mot Häradsvägen (nu Bauta-stensvägen) står två runstenar som omnämns redan 1682.

1682 års teckning
visar de två runste-
narna inom en cirkel
av små runda stenar.

På den vänstra av dem, vilken för övrigt är ovanligt liten för att vara en runsten, kan man läsa att "Spjallbode och Une läto resa stenen efter Tidkume, Ingetoras man". Vid en kontroll 1857 låg den kullfallen efter att under en tid använts som trappsten på torpet Lindalen (se nr 52). Men så försvann den igen och återfanns inte förrän 1938 vid Skälby gård! Den står numera på den ursprungliga platsen.

Den högra stenen, som hela tiden fått stå kvar på samma plats, kan vara från förkristen tid och är i så fall Järfällas äldsta runsten. Dess budskap lyder: "Helge och Holmfrid läto resa denna sten efter Holmfast, sin fader". När Olof Rudbeck i sitt beryktade verk Atlantis tolkade stenen (efter att först ha låtit rita om den en smula) lyckades han få det till att runorna ristats efter Isis! Alltså skulle våra förfäder - i likhet med de gamla egyptierna - ha dyrkat Isis! En något pinsam historia tyckte man senare och försökte skydda Rudbecks anseende genom att skylla på kopisten.

52 Lindalen

Det var på Lindalen man försåg sig med en så exklusiv trappsten!

Första gången man hör talas om Lindalen är 1790. Torpet var bebott till runt 1868. Kvar finns några jordtäktsgröpar och ett fruktträd.

53 Fruns backe

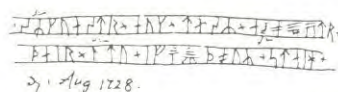
Vid Fruns backe ligger ett av Järfällas största gravfält med cirka 70 gravhögar från yngre järnålder (ca 500-1050 e Kr). Backen var begravningsplats för dem som bodde i Veddesta gård eller by. Järnålderns veddestabor var bönder som odlade jorden, fiskade och jagade, bedrev lite boskapsskötsel och

tillverkade järn för husbehov. Bebyggelse, åkrar och gravplats låg nära varandra.

Vem Frun var som givit namn åt backen är ingen som vet.

54 Ormbacka industriområde

På det som förr kallades Skälby gårde låg flera handelsträdgårdar. Sedan en del av dem lagts ned blev området intressant som industriområde. Vid Spjutvägen uppfördes industrihus på 1980-talet. Området har utvidgats sedan dess.

Enl. O. Celsius'
anteckningar

55 Inte långt från den plats där Veddesta kvarn en gång låg - och rätt nära Häradsvägens tidigare sträckning (nu utplånad) - upptäckte Olof Celsius 1728 en runsten med texten "Sigvast och ... och Anund läto resa stenen efter Torsten". Tyvärr har stenen inte setts till sedan dess och ingen vet vart den tagit vägen.

56 Veddesta gård

Veddesta var bebott redan i tidig järnålder. Namnet betyder byn vid skogen. (Ved kommer av ett ord som betyder skog.)

Sven i Veddesta, vilken 1486 var gårdens ägare, tycks ha varit en rå sälle, för han dömdes att böta 24 mark för att ha slagit dels Joan Jenssons dräng och dels gamle Olaff stadstjänarens hustru. - 1500-talets Veddestaägare var välbärgade bönder som betalade sin skatt till kronan. Vid århundradets slut var gården en av socknens största. År 1628 donerade Gustav II Adolf Veddesta till sin livläkare Jakob Robertzonius. Sedan följde andra adliga ägare, en del av dem tidvis tvistande med än den ena än den andra av gårdens grannar.

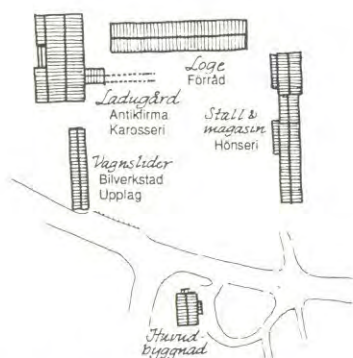

Under 1800-talet avlöste driftiga lantbrukare och snabba spekulanter varandra. Åren 1921-1937 hette ägaren A.W. Rydberg, en inflytelserik man med ett flertal kommunala uppdrag, urtypen för en gammaldags, befällande patron.

Gården köptes 1944 av civilingenjör Gunnar Meyersson. År 1955 fick Meyersson besök av Henry Bergsten, VD i Järfälla Fastighets AB, vilken hade i uppdrag att köpa mark för den planerade Järfällaleden. Men efter en trevlig kväll och ett antal groggar hade Bergsten ett köpekontrakt på *nästan hela Veddesta* för att använda till ett framtida industriområde! Pris 1,35 miljoner! Ett verkligt klipp!

Jordbruket drevs sedan fram till 1964 då kommunen köpte också den resterande delen. Så gott som alla gårdens byggnader har sedan dess försvunnit. Huvudbyggnaden, som var från 1800-talet, brändes ned av brandkåren den 4/2 1983.

57 Veddesta gårds ekonomibyggnader

En mängd avsiktliga och oavsiktliga bränder har utplånat Veddesta gård. År 1952 brann *stallet och magasinet* ned. Där var då ett hönseri, Skandinavien's största. Pressen visste meddela att byggnaden totalförstörts och närmare 40 000 höns brunnit inne. Några tusen höns lyckades man dock rädda, vilka sedan vettskrämda flaxade omkring bland brandpersonal och frivilliga!

Förutom stallet och magasinet, så brann *logen* ned 1980, *huvudbyggnaden* brändes ned 1983 och *vagnslidret* 1985. Kvar fanns då förutom rättarbostaden endast *ladugården*. Antikfirman Stopalo (Stockholm, Paris, London) hade under många år sitt lager där, ett fantastiskt förråd av möbler och prylar. Företaget hyrde bl a ut antikviteter till film- och TV-inspelningar. Exempelvis hämtades nästan all rekvisita till

Ingmar Bergmans film "Fanny och Alexander" därifrån. Men till slut fick också ladugården skatta åt förgängelsen. Av en fordom stor och mäktig gård återstår numera nästan ingenting. Bara namnet.

58 Rättarbostaden

Men *en* byggnad finns i alla fall kvar på Veddesta - rättarbostaden. Huset har två lägenheter med varsin ingång - en ovanlig hustyp för Järfälla.

59 Fritidsanläggningar

Veddestavallens idrottsarena hade lika gärna kunnat hamna på Säbys mark. Det fanns ett förslag om det. Men efter sju års planering stod Veddestavallen klar att tas i bruk 1973. Den kompletterades sedan med en konstfryst ishockeybana 1975. Vid Veddestavägen strax intill anlades en bana för knatteracing. I Komethallen en bit därifrån kan man spela badminton.

60 Veddesta företagarcentrum

Vid Veddestavägen startade 1964 Standard Radio, som så småningom ombildades till Stansaab, vilket i sin tur blev Datsaab. Under några år fanns Ericsson Information System här. År 1987 gjordes lokalerna om till småindustrier. Veddesta företagarcentrum är ett samlingsnamn för själva byggnaden. Också ett köpcentrum finns där.

61

Vid en åsrygg norr om Veddestavägen fanns ett par gravfält från vikingatiden (800-1050 e Kr). I en av gravarna hittade man spelbrickor, som tydligen någon spelsugen veddestabo fått med sig för att ha något trevligt att sysselsätta sig med på andra sidan.

Man fann också en bit av ett silvermynt präglad i England under Ethelred II:s regering 979-1016 e Kr.

Märkligaste fyndet var dock ett litet runbleck, ett kopparblad med texten: "Illvillige. Une frambesvärjer (dig) fördärv". Runblecket, som låg i ett läderfodral (bara det ganska unikt), var troligen en amulett som Une bar som skydd mot fiender. Namnet Une var mycket ovanligt. Men vi har nyligen mött det - nämligen på den ena av Ormbäckarunstenarna! (Se nr 51.) Måne det handlar om samme man?

62 Äggelunda runsten

Vid vägen står ena halvan av en runsten. Tidigare användes den ursprungliga runstenen ituslagen som trappstenar vid Äggelunda gård, den ena delen utanför boningshuset och den andra utanför ett uthus. Men den halva som låg vid uthuset har tyvärr försvunnit.

Det var godsägare A.W. Rydberg som 1925 såg till att den kvarvarande delen restes på sin nuvarande plats. En teckning, som 1857 gjordes av de båda delarna, avslöjar att "Åsgöt lät resa sten ... efter sin make".

63 Äggelunda

Bondgården Äggelunda, som tillhört kyrkan, blev efter reformationen på 1530-talet kronohemman - ett ganska välbärgat sådant. Äggelundabonden Henrich, som med sitt bomärke undertecknade socknens förmögenhetslängd, betalade själv 1 daler ½ öre i förmögenhetsskatt - en hög summa.

Under 1600-talets första hälft brukades Äggelunda ihop med Kalvshälla och hade även senare nära förbindelser med den gården. Flera av Äggelundas brukare var nämndmän eller hade andra förtroendeuppdrag, t ex fjärdingsman, frälsebefallningsman, kyrkvärd. Äggelundabonden Anders Olsson på 1750-talet var tydligen en skicklig snickare för han fick det hedersamma uppdraget att tillverka nya kyrkbänkar till kyrkan vid den stora restaureringen 1752-53.

År 1857 såldes Äggelunda till Veddestas ägare. Under slutet av 1800-talet och in på 1940-talet bodde stutare och tjänstefolk på Äggelunda. Det revs sedan.

Arkitekt Jacob J. Gate

64 Barkarby skola

Det var här Veddesta skola skulle ha stått! Men vid återuppbyggnaden av skolhuset kom elden lös och den halvfärdiga byggnaden förstördes! Ett hårt slag som i ett svep förändrade planen för Barkarby skola såväl ekonomiskt som praktiskt. Plötsligt hade man *ingen* skola! Verksamheten fick tillfälligt inhysas i gamla fattigstugan och i en villa på Domarstigen i väntan på att det nya skolhus man nu tvingades uppföra.

Barkarby skola är utförd i tidstypisk 1920-talsarkitektur. Skolan, som innehöll två lärosalar, slöjdsal och en samlings-sal, stod klar till höstterminen 1920. Den hade då kostat 158.000 kr. I annonseringen inför invigningen lockade man med "närvaro av prästerskap, kommunalmän och möjligen folkskoleinspektören". Den sistnämnde infann sig dock inte, men det blev festligt ändå med flagghyllning, sång, tal och invigningspredikan.

Redan tio år efter starten fick skolan byggas till. Senare har den utökats i flera omgångar och bl a fått paviljonger.

65 Villabebyggelse

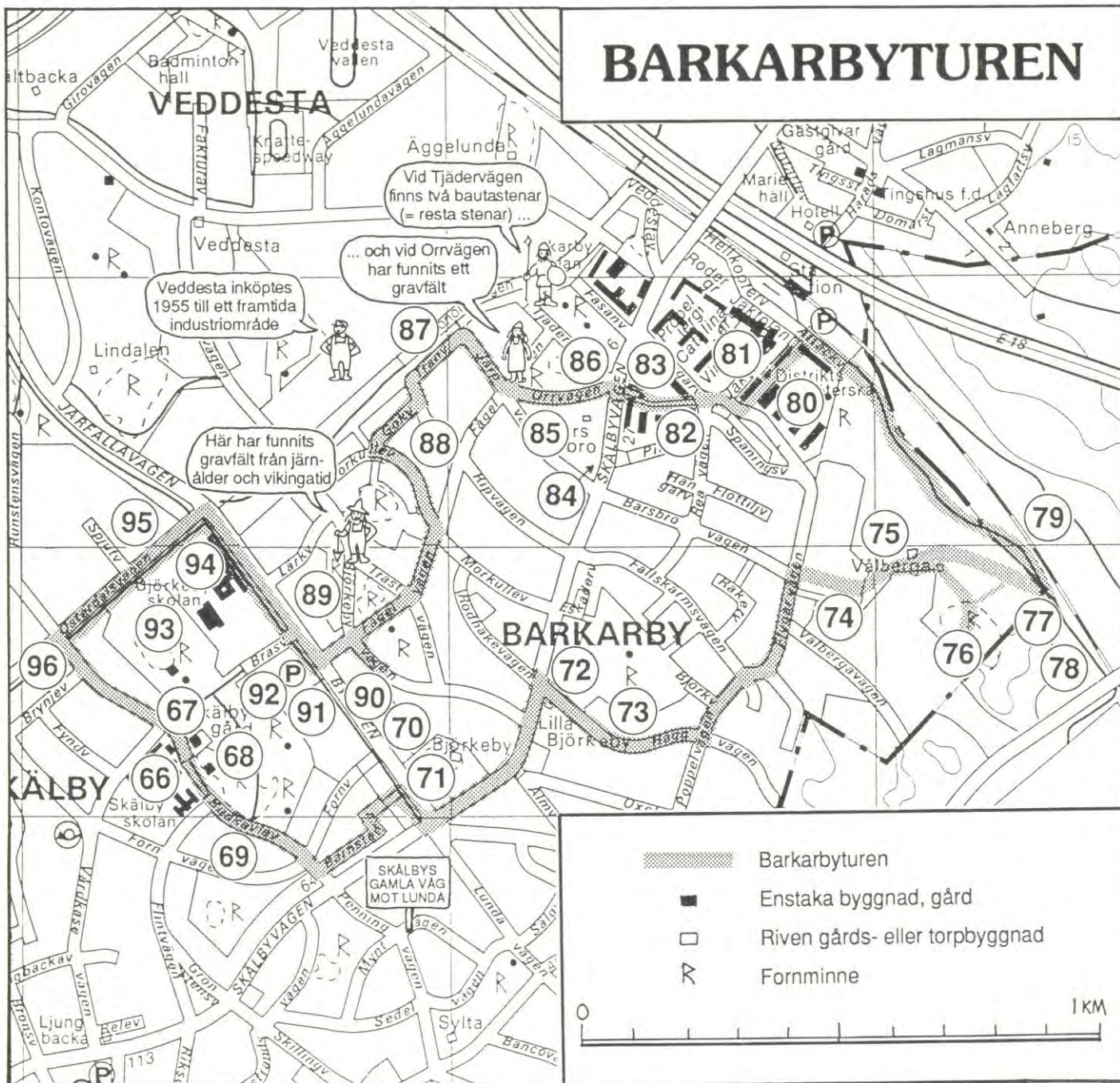
Runt stationen fanns förr äldre villabebyggelse. Kvar finns några få villor vid Helikoptervägen-Rodergränd. Huset vid Rodergränd 4, byggt 1932, är ett fint exempel på tidiga egnahem, sådana som även arbetare och lägre tjänstemän kunde ha råd med. Villan ägdes av Lars Gustafsson s:r, en flitig deltagare i föreningslivet och politiskt aktiv under många år samt författare till flera lokalhistoriska skrifter.

Huset är också förknippat med kommunens historia, under en del år fungerade det nämligen även som kommunalkontor!

BARKARBYTUREN

BARKARBYTUREN

5,3 km

Barkarbyturen börjar och slutar på Skälby gårds gamla ägor men håller sig till största delen inom kommundelen Barkarby - på mark som tillhört de något mindre gårdarna Björkeby, Vålberga och Barsbro. Den går genom områden som präglas av 1900-talets tomtstyckningar, trädgårdsmästeriernas uppkomst och centrumbebyggelsens framväxt.

66 Skälbyskolan

Redan 1947 behövdes fler skollokaler i Skälby. Ett par klasser inhystes i Skälby gård. Men många drog nog en lättnadens suck då Skälbyskolan äntligen stod klar 1959, kommunens dittills dyraste skola och den första med centralradio. En tidning beskrev hänfört skolan som så trivsamt att man kunde räkna med "att de barn som nu går i Skälbyskolan blir verkliga praktbarn". Skolan om- och tillbyggdes 1991-93.

Skolan ligger i Skälby gårds f d frukträdgård. Där låg även gårdens stora hemlighus, en ståtlig byggnad med plats för flera sittande samtidigt. Tunnorna tömdes sedan direkt i rabarberlandet. Skälbys rabarber lär ha varit utmärkt ...

Huvudbyggnaden

Flygeln

67 Skälby gård

De fyra gravfälten i gårdens omedelbara närhet vittnar om bebyggelse redan på yngre järnåldern (600-1050 e Kr).

På 1500-talet var Skälby en by med två bondgårdar, Östergården och Västergården. År 1599 betalade Västergårdens ägare, bonden Anders Eriksson, socknens högsta förmögenhetsskatt - 6 daler 2 3/4 öre! På 1600-talet kom de båda gårdarna i adlig ägo, men underhållet eftersattes tydligen för 1679 hette det att "Skälby ähr till Sätterijes Byggningh aldeles för fallit". På 1700-talet upprustades och ombyggdes mangården bl a av Eva Bielke. Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes 1802 men inreddes först sedan lantbrukare Anton Castelli köpt Skälby 1857. Huvudbyggnaden köptes 1949 av kommunen och flygeln 1958.

År 1921 såldes Skälby till AB Hem på Landet, som utstyckade 680 tomter i en första etapp. Villabyggnandet kom omedelbart igång och redan på hösten 1922 flyttade de första nybyggarna in. Men Skälby var rena obygderna på den tiden. Man saknade det mesta: vatten, avlopp, brandskydd, sophämtning, skola - ja, det fanns knappt ens några vägar, än mindre gatubelysning! En villaägareförening bildades, vilken så småningom lyckades råda bot på det mesta.

68 Grytan

Intill Skälby gård ligger Grytan, en byggnad med ett särpräglat utseende, ty i tre av de fyra hörnen sitter en skorsten. Man tyckte huset såg ut som en upp- och nedvänd gjutjärnsgröta - därav namnet. Byggnaden, som troligen är från 1700-talet, var först loftbod och inreddes sedan till drängstuga. Eldstäderna tillkom antagligen då.

Grytan restaurerades 1995-96.

Grytan

69 Budkavlevägen

De åtta kedjehusen med gavlarna utåt är byggda på 1950-talet och utgör ett bra exempel på fin boendemiljö från den tiden.

70 ABA Blomtjänst

År 1931 startade Hjalmar Håkansson en trädgård. Den såldes 1972 och har sedan drivits vidare under namnet ABA Blomtjänst (ABA = Aqvaria Blommor Aktiebolag).

71 Björkeby

I ett bevarat pergamentbrev från november 1331 möter oss namnet Björkeby. Gården var kyrkogods men kom att tillhöra kronan efter reformationen och skänktes 1571 till adelsmannen Antonius de Palma. Han bosatte sig dock inte här, utan Björkeby kom att brukas av arrendebönder. Med växlande framgång. Tidvis låg det till och med öde!

År 1714 blev Gustav Bonde i Hässelby ägare till Björkeby. En kvarleva från hans tid var den "frälseränta" som årligen skulle betalas till Hässelby, en avgift som av någon anledning kom att bestå ända till 1942!

Före 1760 var Björkeby frälsegods men friköptes sedan. På 1800-talet bytte gården till och till ägare. Sista ägarfamiljen Nordström sålde 1926 Björkeby till AB Hem på Landet. Egendomen styckades upp till villatomter. Några av syskonen Nordström ångrade sig tydligen för de köpte tillbaka huvudbyggnaden. Den siste av dem dog 1966. Senare samma år brann huset ned. Branden orsakades av objudna gäster som logerat där. Några byggnader finns inte kvar, däremot lite husgrunder, syréner och fruktträd m m.

72 Lilla Björkeby

Gården Barsbro hade en utjord som låg i Björkeby. När man under senare delen av 1600-talet bebyggde detta område (vilket gavs namnet Lilla Björkeby) så gjorde brukarna i Barsbro och Björkeby sinsemellan en markuppdelning, som de genomförde utan gårdsägarnas kännedom, ett initiativ som dock inte uppskattades. Gränserna korrigerades, först 1702 och sedan vid storskiftet 1773.

Lilla Björkeby var bebott till 1881. Häggvägen skär rakt igenom den gamla torpplatsen.

73 Tomterna utmed Häggvägen var från början stora men har liksom på andra håll undan för undan styckats upp ytterligare och bebyggts med nya hus, varför området erbjuder en provkarta på olika hustyper från efterkrigstiden.

74 Vålbergaområdet

I början av 1960-talet byggde HSB ett radhusområde i Vålberga. Stadsarkitekten var visserligen lite betänksam mot områdets "monotona och schematiska upprepning av radhuslängor" men satte sig inte på tvären.

År 1963 färdigställdes 276 likadana lägenheter om 5 rum och kök. Insatsen var 11.500 kr. Man hade diskuterat att ta ut 12.000 kr men det ansågs ligga över smärtgränsen.

75 Vålberga

Vid 1400-talets slut skrevs namnet "wordbergh", ett ord som betyder vårdkaseberg. På 1500-talet var Vålberga frälsehemman, dvs adelsegendom. Bland 1600-talsägarna hittar vi kända namn som Carl Carlsson Gyllenhielm, Magnus Gabriel de la Gardie och riksänkedrottningen Hedvig Eleonora. Men ingen av dem bodde förstås i Vålberga.

Gården, en av socknens minsta, var tydligen svår att få att bära sig. Brukarna avlöste varandra i snabb takt. Än snabbare gick det på 1800-talet då gården friköpts. Då hade Vålberga under en lång period i snitt en ny ägare vartannat år!

Carl Oskar Pettersson startade 1903 en handelsträdgård, som senare övertogs av sonen Reinhold. Kort efter dennes död 1954 upphörde trädgårdsbruket och gården såldes.

När radhusen började växa upp revs byggnaderna. Kvar är bara en arbetarbostad och ett och annat fruktträd. På en terrassering efter växthusen ligger områdets samlingslokal.

76 Vålberga fornborg

Uppe på berget har det varit en fornborg, troligen en s k farledsborg, vilket läget vid Ballstaån och dalgången in mot Hästa träsk tyder på. För länge sedan var detta farbara vattenleder och eventuella fiender kom ju alltid sjövägen.

77 Spånga epidemisjukstuga (Spånga)

Precis utanför Järfällas gräns låg Spånga epidemisjukstuga. Sjukstugan, som var i bruk 1905-1925, innehöll 12 sängplatser fördelade på tre rum. Under rätt primitiva förhållanden vårdades där patienter med difteri, scharlakansfeber, barnförlamning (polio) m m. Sjukstugan var till för invånare i Spånga - men kanske tog man emot en och annan järfällabo?

78 Breda (Spånga)

En bit bortom epidemisjukstugan låg Breda, ett numera försvunnet Tenstatorp. På 1960-talet hade man där travhästar till stor glädje för Vålbergaområdets hästentusiaster. Men stallet brann ned omkring 1970 och 11 hästar innebrändes.

79 Järnvägen

Redan på 1850-talet hade ett järnvägsbygge diskuterats. År 1872 kom det igång och på hösten samma år nådde rallarnas förtrupper Järfälla. Kronofogden begärde då extra polispersonal p g a järnvägsbygget. Kommunalnämnden tyckte det var en bra idé - förutsatt att det inte kostade något! Men man räknade uppenbarligen med bråk ty enligt en beräkning följande år så skulle det komma att säljas 2.000 kannor brännvin på gästgivargården! En man blev också ihjälslagen av ett par rallare nära kyrkan.

Den 12/12 1876 invigde Oscar II järnvägen Stockholm-Köping. Trafiken drevs av Stockholm-Westerås-Bergslagens Jernvägar (SWB). SJ övertog banan 1945 och 16 år senare blev den dubbelspårig.

Centrumbebyggelsen

80 Vid Attackvägen/Jaktvägen byggdes på 1960-talet Barkarbystiftelsens *andra* etapp flerfamiljshus i området kring stationen. Även en del affärer etablerade sig vid Jaktplan.

81 Riktig fart på Barkarby centrum blev det först på 1980-talet då det skedde en kraftig utbyggnad. År 1988 fick man bibliotek, servicehus och - under några år - ett kommundelskontor. Bostäder och affärslokaler växte upp, allt i tidstypisk 1980-talsarkitektur.

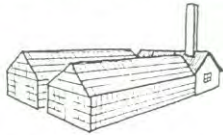

89 Björkebyvägen

Björkebyvägen är en "halvgammal" väg, anlagd av AB Hem på Landet vid tomtuppstyckningarna på 1920-talet.

90 Trädgårdsmästeri från 1930-talet

Vid Björkebyvägen ligger Fredrikssons Trädgård, ett av de få trädgårdsmästerier som finns kvar sedan 1930-talet och som bevarat mycket av ursprunglig personlig karaktär. Det var i november 1931 som Josef Fredriksson etablerade sig i Björkeby. Efter hans död 1963 övertogs rörelsen av sonen Göran.

1930-talets trädgårdsmästare startade med att bygga två parallella växthus, vilka sammanbands med ett packhus med värmepanna. Där bodde också familjen i ett rum och kök.

År 1937 flyttade Josef Fredriksson med familj in i en intilliggande villa, men den ursprungliga lilla bostaden från de första åren finns fortfarande bevarad i längans östra del.

91 Blomstercentrum

På mark som tillhörde Josef Fredriksson startades Blomstercentrum 1963 av två söner till Josef. Verksamheten har senare övertagits av ny ägare.

92 Vårdkasekyrkan

Hässelby Baptistförsamling hade i donation fått en tomt vid Skälby gård. En samkristen grupp bildades 1969 och den 23 augusti 1970 invigdes kyrkan, som är en monteringsfärdig "vandringskyrka". Fem år efter invigningen byggdes den ut.

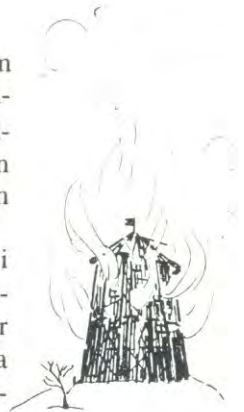

Kyrkan är ekumenisk, medlemmar från Baptistsamfundet, Missionskyrkan och Svenska Kyrkan driver den tillsammans.

93 Vårdkaseberget

Namnet Skälby kommer av Skalf som betyder vårdkase. På berget finns järnåldersgravfält och stengrunden efter Skälby kvarn, som brann ned 1939. Flöjeln bar årtalet 1866. Kvarnen nämns redan 1625 och tillhörde då Västergården.

På 1910-talet bodde gårdssmeden i kvarnstugan. Strax bredvid låg smedjan. En duktig smed var nödvändig för alla reparationer och för att tillverka redskap. I närheten fanns också tre statstugor på ett rum och kök vardera.

94 Björkebyskolan

På Björkebyskolans plats låg 1944-1968 ett trädgårdsmästeri. Redan 1963 behövdes en högstadieskola i Barkarby-Skälby. Men stadsplan saknades och ärendet vandrade runt mellan olika myndigheter. Skolan stod klar 1970. Den blev delvis förstörd vid en brand 1992 men reparerades omgående.

95 Österdalsvägen

Österdalsvägen, som skulle bli förbindelseled med Hässelby, fick namn efter direktör Österdahl på AB Hem på Landet. Med denne hade Skälby fastighetsägareförening på 1920-talet åtskilliga diskussioner om bl a vägar och vägunderhåll.

96 Brynjevägen

Ungefär vid nuv. Brynjevägen låg Skälby ladugård. Där köpte 1920-talets egnahemsägare sin mjölk. År 1925 begärde de en sänkning av mjölkpriset, men utan framgång.

I backen fanns ett litet kärr där dåtidens barn brukade åka skridskor om vintrarna.

På gammal åkermark vid Österdalsvägen och Brynjevägen ligger två långa radhuslängor från 1959. Husen är byggda i rött tegel och har flacka sadeltak.

NEPTUNITUREN

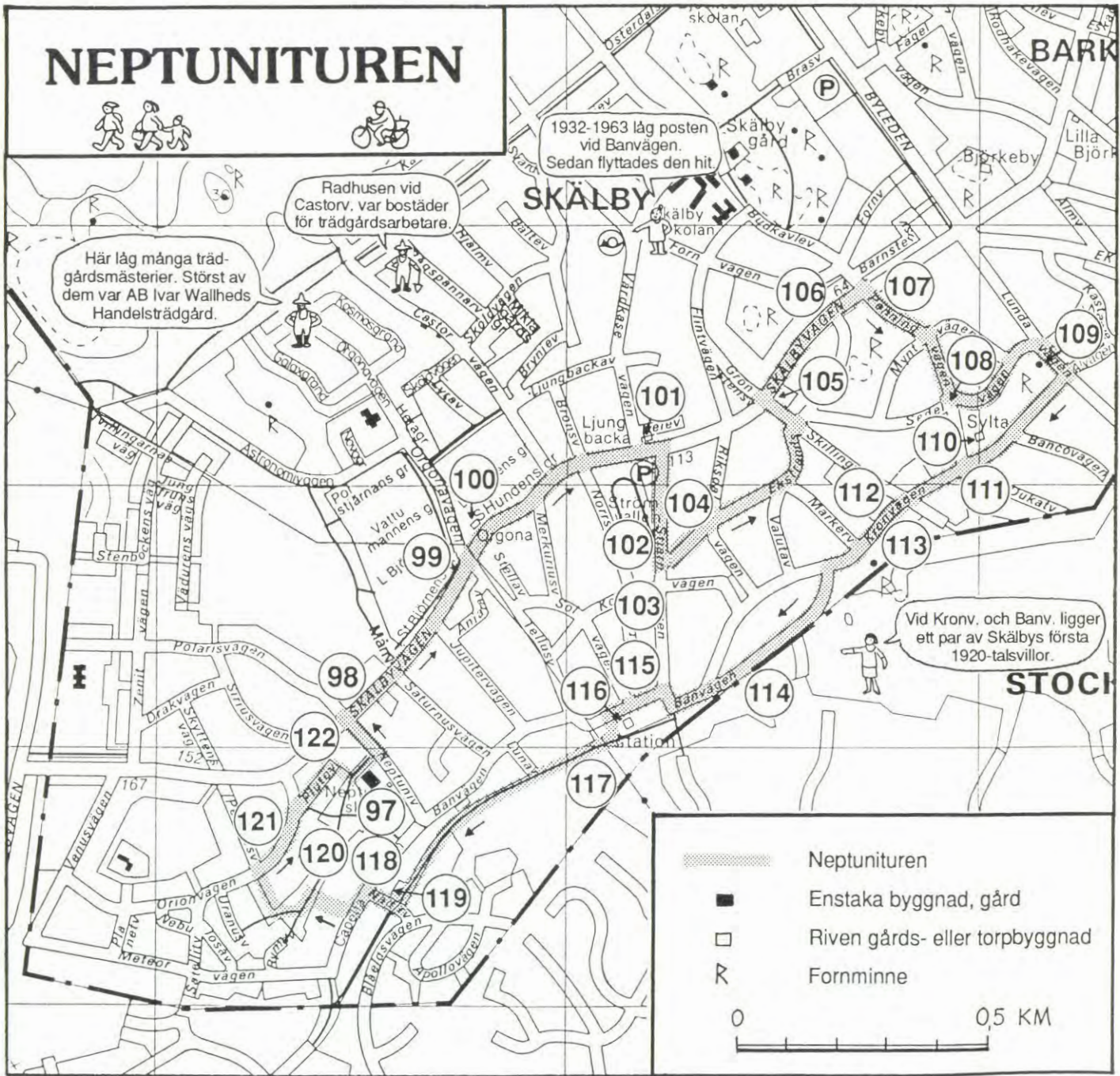

1932-1963 låg posten vid Banvägen. Sedan flyttades den hit.

Radhusen vid Castorv. var bostäder för trädgårdsarbetare.

Här låg många trädgårdsmästerier. Störst av dem var AB Ivar Wallheds Handelsträdgård.

Vid Kronv. och Banv. ligger ett par av Skälbys första 1920-talsvillor.

	Neptunituren
	Enstaka byggnad, gård
	Riven gårds- eller torpbyggnad
	Fornminne

0 0,5 KM

NEPTUNITUREN

5 km

I Neptunituren möter vi det strävsamma småfolket - Skälbys forntidsmänniskor som lämnat efter sig stenyxor m m, torpare vars torp i något fall givit namn åt nutida bebyggelse, trädgårdsmästarpionjärer som röjde mark och förvandlade oländiga skogsbackar till bördig trädgårdsmiljö och - slutligen - egnahemsbyggare och villaägare som format samhället till den personliga villamiljö det är i dag.

97 Neptuniskolan

På Neptuniskolans plats låg 1930-1961 ett trädgårdsmästeri, startat av Erik Östling. Tre växthus hade han som mest samt bänkfönster och frilandsodlingar. Trädgårdsmästarvillan, granne med skolan, var under en del år vaktmästarbostad.

På 1960-talet hade man planerat ett skolbygge i Orgona, men då områdets utbyggnad dröjde byggdes i stället en paviljong vid Neptunivägen för att "avhjälpa bristen på skollokaler ... fram till dess att Orgonaskolan uppföres", enligt ett protokoll från 1973. Men någon Orgonaskola blev det aldrig.

98 Flyttblock

I hömet Polarisvägen-Skälbyvägen finns ett stort flyttblock. Från ett berg någonstans bröt den stora landisen loss ett stenblock, som kapslades in i ismassan och transporterades hit.

99 Orgona- och Aniaraoområdet

Där Skälbyvägen korsas av Orgonavägen-Tellusvägen - och norr därom - låg förr en mängd trädgårdsmästerier.

En av Skälbys största trädgårdar var Erik Egardssons, startad 1933 och antagligen den första som använde konstbelysning. Det enda som finns kvar är Egardssons villa, vilken - om än något ombyggd - ligger i en skogsbacke i Orgonaområdets utkant. - På andra sidan Skälbyvägen bodde två trädgårdsmästare. Den ene av dem, K.E. Friskman, var känd för att bo i Skälbys värsta köldhål. Under de kalla 40-talsvintrarna var det alltid kallast hos Friskmans. Kanske var det ett typiskt "kölddrag" i sänkan där, och kanske hade Friskman råkat hänga upp sin termometer där det var som allra kallast. - Både Friskmans och hans grannes anläggningar är borta och på deras plats ligger nu Aniaraoområdet.

100 Torpet Orgona

I norra hörnet av korsningen Orgonavägen-Skälbyvägen låg torpet Orgona, som tillhörde Skälby gård. Första gången det nämns är 1691 då torparen Mats Sigfridsson förliktes med en man i Värsta om ett missförstånd dem emellan. Torpet var bebott till 1866. Där torpet legat startade Sven Nilsson en trädgård 1925. Rörelsen upphörde i början av 1960-talet och området ingår nu i HSB:s Orgonabebyggelse.

101 Torpet Ljungbacka

Ungefär vid Belevägens början låg ett annat Skälbytorp - Ljungbacka. Första gången vi hör talas om det är 1717. Torparens namn var då Erich Thomasson. Men torpet var tydligen litet för senare omtalas det ibland som backstuga. Det var bebott till 1870. Några lämningar av det finns inte.

102 Strömvallen

Den 14 maj 1950 invigdes Strömvallen, vilken då kostat 27.000 kr. En av programpunkterna var en fotbollsmatch mellan IK Bele och Spånga IS, vilken vanns av gästerna.

Från början bestod idrottsplatsen endast av en fotbollsplan, resten tillkom senare. Namnet Strömvallen syftar förmodligen på det dike, "strömdiket", som gick fram där.

Före idrottsplatsens tid var där en klöveräng. I juni kom höhässjorna upp - visserligen en förbjuden lekplats men traktens barn lekte där med stor förtjusning och byggde kojor.

En sommar höll man midsommarfest på ängen med fiol och dragspelsmusik, en fest som emellertid kulminerade i ett hundslagsmål där en av festdeltagarna blev biten.

103 "Gamla" fotbollsplanen

På 1930-talet anhöll I.K. Bele om att få en idrottsplats. Delade meningarna rådde om lämpligheten av att ha en sådan mitt i samhället men till slut anlades i alla fall en enklare bollplan. Skridskobana fanns inte. 1920- och 30-talsbarnen fick åka skridsko på tillfrusna diken och vattensamlingar.

104 Ekstrandsvägen

Ekstrandsvägen är en av de två vägar i Skälby, som fått namn efter en person. (Den andra är Österdalsvägen, se 95.)

I början av 1920-talet började AB Hem på Landet stycka upp och sälja ut tomtmark i Skälby. En av de första köparna var Karl Ekstrand, som i maj 1924 flyttade in i den egenhändigt byggda villan i kvarteret Fjärilen 1, vid nuv. Ekstrandsvägen 32. Några vägar fanns inte på den tiden. Först 1931-32 blev Skälbyvägen klar och man fick vägförbindelse med Barkarby. I takt med utbyggnaden anlades sedan fler vägar.

Karl Ekstrand arbetade som byggnadsarbetare och många är de villor i Skälby, Barkarby och Solhem som han byggt. Han var också politiskt aktiv och hade en mängd kommunala förtroendeuppdrag. På 1950-talet, efter Karl Ekstrands död, anlades den väg som fick namn efter honom.

Skälbys äldsta i bruk varande affär

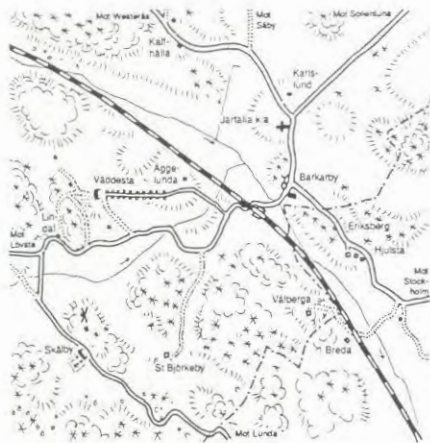
105 Affär med anor

I hörnet av nuv. Skälbyvägen-Skillingvägen byggde Carl Ohlsson 1930 en villa med mjölk-brödbutik, speceriaffär och köttvaror. (Ohlsson, i folkmun "Korv-Olle", hade tidigare haft en köttaffär vid Skälby torg, se 108.) Senare såldes rörelsen till Konsum. År 1953 flyttade verksamheten över till en nybyggd affärsdel intill det gamla huset och blev snabbköp. Affären blev 1980 en Servus-butik. På samma plats har det således bedrivits affärsverksamhet ända sedan 1930!

106 Skälbyvägen

Den gamla häradsvägen Barkarby-Lövsta hade på 1920-talet spelat ut sin roll och 1929 beslöt man att bygga en helt ny väg. Den nya Skälbyvägen följde till stora delar en väg som tidigare anlagts av AB Hem på Landet.

107 Vägen mot Lunda

Fram till Kronvägen följer nu kulturstigen Skälbys gårds gamla slingriga utfartsväg mot Lunda, en väg som fanns till långt före Skälbys övriga vägar.

108 Skälby torg

Skälbys första centrum låg i korsningen Sedelvägen-Penningvägen. Vid 1920-talets mitt fanns där ett par affärer och ett kafé. En av affäerna hette Hedlunds Speceri-, Matvaru- och Diversehandel. Där fick Skälbyborna hämta sin post, vilken Skälby gårds mjölkbud tagit dit från Spånga. I en källare var en köttaffär. Ägaren Carl Ohlsson (se 105) körde omkring först på motorcykel och sedan i bil och sålde sina varor.

På Skälby torg uppsattes en av Skälbys första gatlyktor. Innan man fått vägbelysning var det becksvart om höstarna. Man fick treva sig fram utefter gräskanterna på vägarna - och samtidigt akta sig för att hamna i avloppsdikena vid sidorna!

Att här varit ett centrum är svårt att tänka sig. När Skälby station öppnades kom centrum att förflyttas dit i stället.

109 Fornlämning

Uppe på backen fanns förr fornlämningar från bronsåldern (1800-500 f Kr) - bl a en skärvtenshög. Skärvtenshögar brukar bestå av skörbrända stenar, rester av kol och sot från härdar och kokning.

110 Torpet Sylta

Vid nuv. Kronvägen 14 låg torpet Sylta, omnämnt 1661. Simon, som bodde på torpet då, var rättare - förmodligen på Skälby gård. Torpet lades ner omkring år 1800. Ännu på 1940-talet fanns det lämningar kvar i form av spisröse, rester av husgrunder och krusbärsbuskar. Numera är allt borta.

111 Dukatvägen

På norra sidan av nuv. Dukatvägen startade Henrik Jernström 1922 Skälbys första trädgårdsbruk. Det var främst blommor han odlade. Tre av hans fyra söner arbetade i rörelsen, som avvecklades vid 1960-talets mitt. Den fjärde sonen Thure startade 1929 ett eget trädgårdsmästeri på Dukatvägens södra sida. Thures barn övertog sedan trädgården, vilken var i bruk ända fram till 1984.

112 Skillingvägen

Kring Skillingvägen finns några egna hem och ett trädgårdsmästeri kvar från Skälbys första utbyggnadsepok på 1920-talet. Husen är tidstypiska enfamiljsvillor med brutna tak.

Som mest fanns här sex handelsträdgårdar. Den som fortfarande finns kvar vid Skillingvägen startades 1934 och ägdes 1937-67 av Karl-Gustav "Kåge" Johansson. Kåge hade utbildat sig i USA och kallades därför "svenskamerikanen". Han efterträddes av sonen Gunnar Johansson.

113 Forsbergs backe

Forsberg hette en familj som bodde vid den branta backen på förutvarande Skogsvägen (nu Kronvägen). Där åkte nybyggarna spark och kälke om vintrarna.

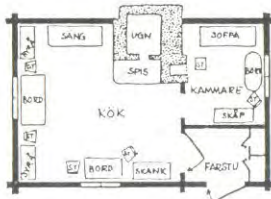
114 Tumultet

På Stockholms område ligger banvaktstugan Tumultet, ett f d torp under Lunda men tillhörande Hässelby. Huset är troligen från 1770-talet.

Järnvägen till Hässelby var klar 1889. I Tumultet bodde banvakten, vilken var anställd av Stockholm-Westerås-Bergslagens Jernvägar (SWB). Eftersom huset låg på Spångasidan fick banvaktens barn inte gå i skola i Järfälla utan fick traska till Hässelby Villastads skola.

I banvaktens göromål ingick att med sin tralla trampa järnvägen fram och hålla rent efter spåret. Soptågens vagnar var från början höga röda godsfinckor utan tak. Då och då blåste förstås sopor av - till stor förtjusning för traktens barn som kunde göra ett och annat användbart fynd. Soptåget, som senare fick silvergrå täckta godsvagnar, döptes av skälbyborna till Silverpilen.

En plan på huset 1937 visar hur där var möblerat.

115 Affärscentrumet kring Skälby station

Runt stationen växte ett litet centrum upp. Vid Banvägens krök öster om stationen fanns Idrottskaféet. I hörnet Banvägen-Stjärnvägen låg Brolins Sybehörs- och Bosättningsaffär och vid Banvägen 20 en tobaksaffär. Kring Solvägen grupperade sig ett hembageri, en fotoaffär samt en järn- och färgaffär. Mitt emot stationen, vid Banvägen 26, låg Malms kafé som några år in på 1930-talet övertogs av Posten. Vid nuv. Tellusvägen 20 fanns en speceri- och matvaruaffär, som 1945-86 drevs av bröderna Sigfridsson. I samband med tågtrafikens avveckling försvann den ena butiken efter den andra, så inte heller av detta Skälbys *andra* centrum återstår något.

116 Skälby station

Av Skälbys station finns endast en liten del av perrongkanten kvar. Det var 1/8 1928 tåget stannade här för första gången. En glädjens dag för skälbyborna som genom Skälby Fastighetsägareförening lyckats genomdriva anhaltens öppnande.

Stationshuset, som byggdes 1928, var ett litet brunt hus med vita knutar. Det hade en väntsal med stor kamin och ett litet rum med biljettlucka. På 1940-talet byggdes huset ut och fick en kiosk i norra delen.

Den 1/12 1956, kl 00.19, avgick det allra sista persontåget från Hässelby. Persontrafiken på Spånga-Lövstabanen var ett minne blott. Stationshuset såldes och flyttades till Kungsängen, där det användes som sommarstuga.

117 Järnvägen

Kulturstigen följer här den gamla banvallen. I oktober 1889 tuffade det första soptåget ut mot den nya Lövstaanläggningen. Hässelbyborna genomdrev tidigt att en personvagn placerades närmast loket. Senare satte man in riktiga persontåg bestående av ånglok plus tre vagnar. Loket har i många år stått uppställt vid Sundbybergs station som museiföremål. Tåget kallades "Hässelbystånkan" - eller bara "Stånkan".

Vagnarna hade träbänkar och upplystes av gaslyktor. Spottkoppar fanns på golvet. Vintertid hade man kamin i vagnarna. Att elda dem ingick, förutom biljettklippning, i konduktörens uppgifter. Lokförarna och konduktörerna kände igen alla och var någon försenad så väntade tåget.

Soptågen gick två gånger om dagen, kl 10 gick ett tomt tåg mot Spånga och kl 14 ett fullastat mot Lövsta. Tågen brukade ha omkring 25 vagnar - men efter helger kunde det ibland vara över 40, fast då krävdes ett extra lok för att dra dem.

Under 81 år rullade soptågen här. Men i oktober 1970 var också deras tid ute, 14 år efter persontrafikens upphörande.

118 Blomsterklubben

Vid nuv. Capellavägen låg en trädgård som tillhörde tidningen Husmoderns Blomsterklubb. En av ägarna var den välkända Vivi Täckholm, sedermera verksam i Egypten.

119 Rundhäll

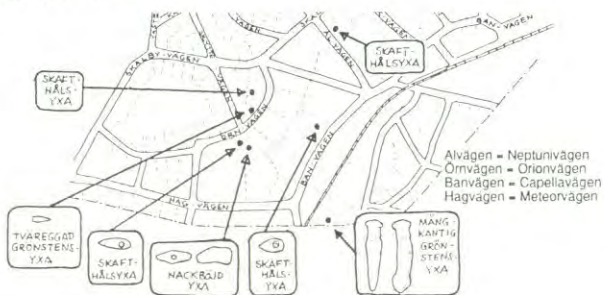
Då inlandsisen smälte började den glida. När den stötte på en berghäll ristade infrusna stenar repor (isräfflor) i berget. Stötsida kallas den sida som fick ta emot stötarna. På bergets läsida slet isen av större stenblock, som forslades iväg till andra platser.

120 Trädgårdsmästarkvarteret Månen

I det gamla kvarteret Månen, begränsat av Orion-, Satellit-, Meteor- och Capellavägarna (och Neptunivägen) låg förr växthuslängorna nästan lika tätt som dagens radhuslängor.

Men trakten har befolkats långt tidigare. Inom ett ganska begränsat område har man funnit inte mindre än 12 skafthålsyxor och en slipsten från perioden yngre stenålder till äldre bronsålder (ca 3000-1100 f Kr). Järfälla var på den tiden en skärgård med ett antal större och mindre öar. De låglänta delarna var sjöbotten medan södra Skälby hängde ihop med Hässelbyområdet - och det var alltså här de höll till, de första järfällaborna!

Ett femtontal trädgårdsmästare etablerade sig här och många av stenyxorna har hittats av trädgårdsarbetare.

AB Hem på Landet, som sålde tomter till egnahemsbyggare, siktade nämligen även in sig på blivande trädgårdsmästare genom fördelaktiga betalningsvillkor. Ett slitsamt liv väntade den nyetablerade trädgårdspionjären. Han högg skog, brände ris, bröt sten och stubbar. Så byggde han upp två parallella växthus, vilka sammanbands med ett packhus med värmepanna. I det var också familjens lilla bostad på ett rum och kök. När ekonomin ordnat upp sig byggde man sig en fristående villa. På nordsidan av Orionvägen (förr Örnvägen) och med utsikt över det forna handelsträdgårdsområdet, finns fortfarande ett par trädgårdsmästarkvarter kvar.

Närheten till Lövsta sopstation var en stor fördel. På torrassens tid köpte man gödsel och pudrett (torvströblandad latrin) därifrån. Ja, även sopblandad jord kom väl till pass!

På 1970-talet var dock trädgårdsmästeriernas dagar räknade. Det ena efter det andra lades ner och marken såldes ut.

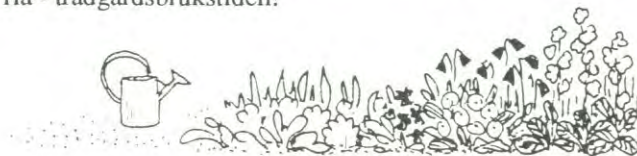
121 Orionblommor

Det enda som minner om handelsträdgårdarna är blomsteraffären Orionblommor, en "ättling" till den trädgård, som John Rydell anlade på andra sidan vägen 1930. Butiken startades 1975 av dottern Evy Landgren, som inredde den i en lök-källare som fadern byggt.

122 Plutovägen

Två av områdets första trädgårdar låg vid nuv. Plutovägen. Där de anlades 1928 stod skogen djup och orörd. Ägaren till den ena, Gustav Karlsson (Narebo), kallades av sin samtid för "Kalle på skogen". Han gick också under benämningen "Svetsar-Kalle" eftersom han som bisyssla svetsade järnkonstruktioner till växthus.

Grannen Erik Lundin tröttnade emellertid på slitet och hans trädgård övertogs av Folke Jonasson, som drev den ända till 1977. Efter nedläggningen blev ett par växthus länge stående kvar minnande om en svunnen epok i Skälbys historia - trädgårdsbrukstiden!

LITTERATUR

- Lars Gustafsson j:r
Järfälla kommun
Järfälla kommun/Sthlms läns museum -
R. Källman, A-S. Nygren
Beatrice Fizir-Chrapkowski
Lars Bjällerstedt
Lars Gustafsson j:r
Lars Gustafsson j:r
O. Ferm, M. Johansson, S. Rahmqvist
Sigurd Erixon
Riksantikvarieämbetet
Landsantikvarien i Stockholms län -
C-H. Ankarberg, H. Stüwenius
Järfälla kommun
Länsstyr. i Sthlms län/Kulturnämnden i Järfälla
Riksantikvarieämbetet - P-O. Ringquist
Stockholms läns museum, rapport 1994:19
Stockholms läns museum, rapport 1994:25
Magnus Källström
Magnus Källström
John Wiman
Bengt Järbe
Lars Gustafsson s:r
Lars Gustafsson s:r
Lars Gustafsson s:r
Lars Gustafsson s:r
Nils Staf
Lars Gustafsson j:r, Ingrid Kennerstedt Bornhall
Järfälla kommun, informationen
Järfälla kommun, informationen
SL
U.E. Hagberg, I. Lundström, C. Nilsson
P.O. Herrström
- Järfällaboken
Järfällaboken II, band I och II
- Järfälla - kulturhistoriska miljöer
Hus och miljöer i Järfälla
Järfälla kyrka 800 år - protokollen berättar
Gravar på Järfälla kyrkogård
Glimtar ur Barkarbys historia
Det medeltida Sverige - Attundaland
Den äldre folkliga bebyggelsen i Stockholmstrakten
RAÄ:s fornlämningsregister
- Landsantikvariens byggnadsinventering i Järfälla 1973
Kulturbyggnadsutredning
Kulturminnestavlor
Rapport över ark. undersök., Veddesta 2:1 (1967), raä 216 och 218
Gravar och boplatz vid Kalvshälla, ark. förundersökn. av raä 19
Bytomt och boplatz vid Kalvshälla, ark. förundersökn. av raä 251 och 397
Järfällas runstenar
Runtur i Järfälla (1986)
Några Wiksjöminnen
Sällsamheter i Stockholmstrakten, norr och väst om staden
Barkarby-Skälby fastighetsägareförening 1925-1965 - Minnesskrift
Som jag minns dem
Minnen av gamla kommunalmän i Järfälla
Järfälla kommunalnämnd 100 år
Spånga sockens historia
Underlag för guidning vid kungaparets besök i Järfälla d. 17/9 1993
Järfälla skolor förr och nu (1983)
På räls genom Järfälla från ånglok till pendeltåg (1987)
Pendeltågstrafiken 25 år
Järnålderns Järfälla (utställn. i Järfälla folkbibliotek 1968)
Från civilflygets barndom (artikelserie i BP-tidningen 1951-1955)

samt artiklar och reportage ur

Hembygdsbladet, Järfälla-Bygden, Stockholms Förstadsblad,
Stockholmstidningen, Dagens Nyheter, Arbetaren, VI

Kartor

Järfälla kommunkarta, Karta över Sollentuna härad (1901-1902), Turist, bil- & motorbåts-
karta över Stockholmstrakten (1928), Översiktskarta över Skälby trädgårdsstad (1944)

Muntliga källor

Lars Gustafsson j:r, Rune Andersson m.fl.
Bandinspelning med Alice Ahlsén (Lars Gustafsson j:r 1978)

Fotografier ur kommunens bildarkiv har utgjort underlag för teckningar av byggnader.

